

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **«ВОЛАТИЛЬНІСТЬ ЦІН НА СВІТОВОМУ РИНКУ
НАФТИ: ФАКТОРИ ТА ДИНАМІКА»**

Виконав:

студент 4 курсу групи УОз-41

спеціальності 292 –

«Міжнародні економічні відносини»

освітньої програми «Міжнародні

економічні відносини»

першого (бакалаврського) рівня вищої

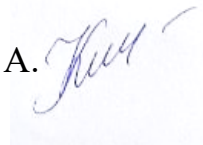
освіти

Ковальов І. Р.

Керівник: к.г.н., проф. Казакова Н. А.

Рецензент:

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри
міжнародних економічних
відносин
імені Артура Голікова
Марченко А.С.

« _____ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Ковальову Іллі Романовичу

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Волатильність цін на світовому ринку нафти: фактори та динаміка»

керівник роботи к.г.н., проф. Казакова Н.А.,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “24” січня 2024 року № 4002-5/166

2. Строк подання студентом роботи 27.05.2024

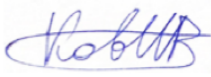
3. Перелік питань, які потрібно розробити

- визначити історичні передумови формування світового ринку нафти; –
- охарактеризувати особливості ціноутворення на світовому ринку нафти; –
- визначити структуру пропозиції на світовому ринку нафти; – визначити динаміку та фактори волатильності на світовому ринку нафти; – з'ясувати сучасні тенденції розвитку світового ринку нафти.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Теоретичні основи дослідження розвитку світового ринку нафти
2	Аналіз волатильності цін на світовому ринку нафти

5. Дата видачі завдання 01.12.2023

Студент Ковальов І.Р.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи Казакова Н.А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ НАФТИ	7
1.1. Історичні передумови формування світового ринку нафти	7
1.2. Особливості ціноутворення на світовому ринку нафти.....	19
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ЦІН НА СВІТОВОМУ РИНКУ НАФТИ	33
2.1. Структура пропозиції світового ринку нафти	33
2.2. Динаміка та фактори волатильності на світовому ринку нафти.....	42
2.3. Сучасні тенденції розвитку світового ринку нафти.....	49
Висновки до другого розділу	56
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Актуальність. У сучасному світі нафта залишається ключовим джерелом палива та енергії, що забезпечує функціонування великих промислових комплексів, транспорту та житлово-комунального сектора. Вона також відіграє важливу роль у зовнішній торгівлі та зовнішньоекономічній діяльності держав. З розвитком світової економіки споживання нафти стрімко зростає, що зумовлює підвищення попиту на нафтові продукти. Висока частка нафти у загальному споживанні енергоресурсів забезпечує їй постійне економічне та політичне значення у світі. Нафта виступає не лише як паливо, але і як актив, вартість якого визначається складними фінансовими процесами. На світовий ринок нафти значний вплив мають геополітичні процеси, які ініціюються державами з вигідним економічним та географічним положенням.

Енергетичні ресурси є критично важливими для розвитку окремих держав. Зростаюча динаміка споживання нафти та нафтопродуктів відкриває величезні можливості для країн, які є найбільшими експортерами. Росія, Північна та Південна Америка, Каспійський регіон, Близький Схід та Африка є основними постачальниками нафти на світовий ринок. Масштабні проекти експортерів зміцнюють їхні позиції не лише всередині країни, але й за її межами. Світовий ринок нафти завжди займав унікальне місце у світовій економіці за обсягом торгівлі, розвитком транспортної інфраструктури та кількістю комерційних операцій. Перехід до інформаційної економіки супроводжується трансформацією ринкових механізмів, що впливає на ефективність економіки та економічне зростання. Ці процеси призводять до змін на світовому ринку нафти, включаючи зміну позицій основних гравців та появу нових. Розірвання угоди ОПЕК+, нестабільна політична обстановка та пандемія COVID-19 внесли суттєві корективи у ситуацію на нафтовому ринку. Тому дослідження цих процесів та їх впливу на світове господарство та економіку окремих країн є надзвичайно актуальним на даному етапі та в

майбутньому.

Темою волатильності цін на світовому ринку нафти займалися такі вчені, як Борисова А. А., яка досліджувала вплив країн ОПЕК на світовий нафтовий ринок, Бушуєв В. В., що аналізував ціни на нафту, їхні тенденції та прогнози, а також Галлямова Д. Х., яка вивчала сучасні виклики та перспективи розвитку світового ринку нафти. Гальчинський Л. Ю. та Веремєнко І. А. займалися факторним аналізом формування цін на світовому ринку нафти, а Гамова О. В. аналізувала ціноутворення на цьому ринку. Дімуріна Н. Є. досліджувала етапи становлення та розвитку світового нафтового ринку, Занковський З. З. розглядав економіко-правові аспекти організації країн-експортерів нафти, а Ігнат'єв С. В. вивчав основи економіки нафтогазової галузі.

Метою дослідження є визначення факторів та динаміки волатильності цін на світовому ринку нафти. Для досягнення мети у кваліфікаційній роботі були поставлені такі **завдання**:

- визначити історичні передумови формування світового ринку нафти;
- охарактеризувати особливості ціноутворення на світовому ринку нафти;
- визначити структуру пропозиції на світовому ринку нафти;
- визначити структуру попиту на світовому ринку нафти;
- з'ясувати сучасні тенденції розвитку світового ринку нафти.

Об'єкт дослідження – процес розвитку світового ринку нафти.

Предмет дослідження – фактори та динаміка волатильності цін на світовому ринку нафти.

Інформаційну базу досліджень склали бази даних British Petroleum, ОПЕС, Investopedia, OECD, Мінфіну України та Світового банку.

Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків; містить 67 сторінок тексту, 10 рисунків, 8 таблиць. Список джерел містить 58 найменувань літератури, 38 електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ НАФТИ

1.1. Етапи формування світового ринку нафти

Людство знає нафту досить давно: згадки про використання «чорного золота», або «гірського масла», як будівельного матеріалу, лікарського засобу та засобу ведення війни датуються кількома століттями до нашої ери. Проте нафтова промисловість як галузь світового господарства порівняно молода, формально її основу відносять до кінця XIX ст.

У Персії (сучасний Іран) VII ст. нафта використовувалася для створення грецького вогню, який був грізною зброєю, тому що міг горіти на поверхні води та підпалювати кораблі. У XVI ст. у Польщі почали використовувати нафту як паливо для вуличних ліхтарів. Відповідно, у цей історичний період, нафта вироблялася і використовувалася людиною з господарською та побутовою метою, вироблялася в незначних кількостях і не мала серйозного економічного впливу [53].

Перше виробництво газу з нафти почалося 1849 р. у Канаді. Важлива подія відбулася в 1857 р., коли лампи, що спалюють китовий жир, були замінені гасовими, які були набагато дешевше і набагато зручніше. Результатом таких змін стало зростання попиту на нафту. Ціна на нафту за барель зросла до кількох дол. Посилилося споживання нафтопродуктів у побуті та в промисловості [34].

До середини XIX століття нафта використовувалася в дуже обмежених обсягах. Вперше її застосування почалося Єгипті. Близько трьох тисяч років до нашої ери єгиптянами здійснювався збір нафти з водної поверхні з подальшим її використанням у вигляді палива у світильниках. Винахід технології буріння свердловин відбулося 347 р. у Китаї. Однак згодом ця технологія була втрачена. Транспортування нафти здійснювалося у вигляді трубок, виготовлення яких використовувався бамбук.

Першим родовищем було Ойл Крік на заході штату Пенсільванія. Воно

розроблялося першою нафтовидобувною компанією «Pennsylvania Rock Oil Co», створеною в 1854 р. Перша шахта на Ойл Крик була пробурена в 1859 р. під керівництвом полковника Е. Дрейка. У той час з нафтопродуктів використовувався тільки газ, перший завод з його обробки був побудований в Нью-Йорку в 1865 р. Перша біржа «Titusville oil exchange» з'явилася в 1871 р. в штаті Пенсільванія Тайтусвілл. У 1861 р. Дж. Рокфеллером було відкрито компанії «Standard Oil Co» у м. Клівленд, штат Огайо. Згодом власник цієї нафтової компанії захопив весь нафтовий ринок США [13].

З 1862 р. кількість нафти вимірювалося у барелях. Оскільки морських танкерів і цистерн у період не було, нафту перевозили в бочках – барелях.

Кінець XIX ст. у Англії ознаменувався відкриттям компанії «M. Samuel and Co» підприємцем М. Самуелем. Згодом на базі цієї компанії було збудовано всесвітньо відому сучасну компанію «Shell». Старт видобутку нафти в Індонезії розпочався у 1885 р. на острові Суматра під керівництвом «Royal Dutch». Об'єднання великих компаній «Royal Dutch» і «Shell» відбулося у 1912 р., які надалі стали найбільшим нафтовим конгломератом [47].

На початку XX ст. Найбільша на світовому ринку нафти компанія «Petroleos de Venezuela» виникла з безлічі маленьких організацій, що існували у Венесуелі.

У цей період у Мексиці Евереттом чи Де Гойелом було відкрито так звана «мексиканська золота лінія», або ланцюг великих нафтових родовищ. Видобуток і розробка нафтових свердловин почалася в 1920 р. Пізніше вони були об'єднані в «Petroleos Mexicanos», яка по теперішній час є однією з найбільших у світі [13].

У середині минулого століття на світовому нафтовому ринку панувала група компаній, які отримали назву «сім сестер». Згодом до них приєдналася найвідоміша французька нафтова компанія «Compagnie Francaise du Petroli».

Друга Світова війна звузила ринок і навіть на деякий час призупинила видобуток у найбільших нафтових державах. Однак після її закінчення стрімко почав розвиватися нафтовий видобуток у східних країнах: Саудівська Аравія, Алжир, Індонезія, Кувейт, Лівія, тощо. У 1960 р. була утворена Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), до якої увійшли Ірак, Іран, Катар, Кувейт, Саудівська Аравія, Абу-Дабі, Венесуела, Індонезія, Лівія, Алжир, Нігерія та Еквадор. Метою створення ОПЕК є боротьба з нафтовими монополіями, захист політичних інтересів країн-учасниць та проведення послідовної політики щодо експорту нафти [20].

На цьому етапі існував повідомний порядок ціноутворення, характерний у розвиток світового ринку нафти. Ціна була встановлена Міжнародним нафтовим картелем (МНК), утвореним у 1928 р., до якого увійшли п'ять американських та дві європейські компанії. Майже 90% світового обороту нафтопродуктів контролюють транснаціональні компанії. Рівні закупівельних цін стабільно коливаються в районі 1-2 дол. за барель. До складу МНК входили British Petroleum, Exxon, Mobil (що об'єдналася з Exxon), RoyalDutchShell, GulfOil (в основному придбана Chevron), Техасо (також придбана Chevron) і сама Chevron.

При комплексному аналізі історичного розвитку ринку нафти доцільно поділити на етапи процес формування сучасного ринку нафти за такими двома критеріями, як:

1 Енергетичний, що визначається виходячи з ролі нафти для світової економіки, а також враховує наявність товарів-замінників [4].

2 Інституційний (ціноутворення), що визначається виходячи з домінуючої на нафтовому ринку контрактної структури, позицій найбільших гравців, видів та методів ціноутворення [7].

3 самого початку промислового видобутку нафта почала стрімко завойовувати свою нішу в загальному енергобалансі, витісняючи звідти

вугілля, яке до освоєння нафтових родовищ було основним джерелом енергії для людства.

Пізніше нафта стала спочатку домінуючим енергоносієм, потім здала свої позиції, частково поступившись їхньому газу, атомній енергії та відновлюваним джерелам енергії. Таке розширення рамок аналізу дозволяє наблизити до реальності аналіз зміни організаційної структури ринків та отримати більш ємні характеристики досліджуваних процесів. Нижче наведено характеристики етапів розвитку нафтового ринку.

Перший етап (1868-1915 рр.). Нафтова галузь на цьому етапі характеризується невисокою значимістю нафти світового енергозабезпечення (нафта займає близько 7 % від світового попиту енергію). До початку масового виробництва автомобілів (1910-ті рр.) нафтові палива використовувалися для освітлення та котельно-пічного палива. У цей час видобуток нафти у значних масштабах вевся лише в кількох штатах США, причому охоплені «нафтовою лихоманкою» виробники видобували її в таких обсягах, що нафта в цей час коштувала в деяких регіонах видобутку «дешевша за склянку води» [14].

Під час першого енергетичного етапу нафтового ринку протікав і перший інституційний етап його розвитку: ринок нафти формувався стихійно, в умовах абсолютної конкуренції, а надмірні обсяги пропозиції при вкрай обмеженому попиті скидали ціну на «чорне золото» практично до нуля, торгівля нафтою відбувалася в рамках короткострокових Договорів. Проте абсолютна «стихійність» нафтового ринку тривала недовго.

Вже в 1870 р. Д. Рокфеллер скупив величезну кількість нафтоперегінних американських заводів, а потім поглинув у «Standard Oil Co» і велику кількість видобувних комплексів, фактично організувавши на американському нафтовому ринку монополію, що визначала як американські, так і світові ціни на нафту аж до 1914, поки компанія не була розпущена за рішенням

антимонопольних регуляторів США [49].

Другий етап (1915-1973 рр.). Технологічна революція, пов'язана з розробкою та широкомасштабним впровадженням двигунів внутрішнього згоряння, які дозволили масово використовувати бензин, та перехід британського, а потім та інших найбільших світових флотів з вугільних тонок на мазутні, а до Першої світової війни – винахід дизель-генераторів, які стимулювали освоєння дизельного палива в електроенергетиці, що перетворили весь ХХ ст. в «еру нафти».

Здавалося б, стрімко зростаючий попит на нафту (42% у загальному обсязі світового енергоспоживання до кінця періоду) мав призвести до зростання нафтових цін, проте в цей же час (у період з 1915-1973 рр.) відбувалося зниження витрат на видобуток під впливом НТП, коли кожен наступний барель видобутку коштував дешевшим і дешевшим.

Фактично другий етап характеризувався як ринок олігополії кількох компаній з відсутньою рентою Хоттелінгу [46], яка могла б стягуватися як податки та відрахування до бюджетів країн-виробників.

У умовах низькі ціни на нафту стимулювали попит на нафту, створюючи сучасну «вуглеводневу залежність» світової економіки. Низькі ціни того періоду можна пояснити тим фактом, що в них була відсутня рента Хоттелінга і виробниками стягувалася тільки диференціальна рента Рікардо [31]. На той час була відсутня адекватна та покриваюча витрати на отримання енергії майбутніми поколіннями система платежів за надкористування, яка через системи соціального навантаження на бюджет та перерозподіл нафтових доходів могла б розглядатися як рента Хоттелінга. Таким чином, на ринку олігополістичної конкуренції сама довгострокова ринкова ціна (медіанна ціна) встановилася на рівні 10 дол./бар.

З погляду ціноутворення під час першого та другого етапів нафтового

ринку ціни на нафту формуються за системою «витрати плюс», від країнового ринку – до регіонального, від досконалої конкуренції через монополію – до олігополії.

Світові економічні процеси та зміни нафтового ринку мають взаємопов'язані тенденції. Особливо це стало виявлятися у 70-ті роки. ХХ ст. У 1971 р. відбулися важливі події, що мали глибокі наслідки для майбутнього, а саме: скасування забезпечення вартості долара реальним золотом, що призвело до вільного плавання обмінних курсів та цін на все, включаючи нафту [10].

З 1973 р. на нафтовому ринку розпочався третій етап енергетичного розвитку. Частка нафти в енергобалансі, що до цього зростала значними темпами, уповільнює своє зростання і починає зниження до 31% до кінця 2010-х рр. Саме в цей період ціна нафти, незважаючи на темпи зростання попиту, що падають у відносних величинах, зростає і починає досягати своїх історичних максимумів. Це з найважливішими інституційними змінами, що відбулися над ринком початку 1970-х гг. Країни-експортери (насамперед Близького Сходу та Північної Африки) починають витіснення зі своїх ринків зарубіжних компаній, а також починають прийматися «модернізовані» концесії надрокористування. Ці концесії забезпечували через інструменти розподілу державних бюджетів у вигляді субсидій громадянам та іншим (неенергетичним) галузям народного господарства рентні прибутки від видобутку нафти. Фактично зміна «правил гри», тобто формування нормальної високої плати за надрокористування зумовило появу в ціні нафти ренти Хотеллінга (коли внутрішній попит вищий за межу виробничих потужностей країни). У той же час починається виснаження родовищ нафти в Північній Америці (одному з основних регіонів-споживачів), а також глобалізація світових нафтових ринків, виникає значна кількість нових центрів

попиту та споживання. Варто також зазначити, що на початку 1970-х років нафтовий ринок з погляду гравців не зазнав змін – він залишався олігопольним, проте на зміну «семи сестрам» прийшли 13 країн ОПЕК [44]. Усе це ознаменувало початок нового інституційного етапу розвитку світового ринку нафти [15].

На третьому етапі ми бачимо майже 10-кратне зростання ціни. Слід виділити серед геополітичних та позаринкових факторів два основні види факторів щодо їхнього впливу:

- позаринкові фактори (фундаментальні), що об'єктивно змінюють баланс попиту та пропозиції, наприклад: війни, глобальні катаклізми і т. д., які формуються поза самим ринком нафти, проте впливають на обсяги попиту та пропозиції, що дозволяє віднести їх до позаринкових, але фундаментальним;

- позаринкові фактори (спекулятивні), що суб'єктивно змінюють ціни нафти в короткостроковому періоді, не впливаючи при цьому на зміну попиту та пропозицію на реальному ринку. За період з 1973 р. до теперішнього часу вплив обох груп цих факторів був дуже значним (рис. 1.1).

Починаючи з 1971-1973 рр., ОПЕК набула чинності – кількість країн-учасниць досягла дванадцяти. У період Йом-кипурської війни та нафтового ембарго видобуток нафти Близькому Сході впала на 35 млн т (7 % від світової видобутку), у своїй вартість нафти зросла в 3,2 рази і до 1978 р. залишалася майже незмінною.

Наступним серйозним потрясінням ринку нафти стала Іранська революція, внаслідок якої видобуток нафти знизилася на 125 млн т. Більше того, в 1980 р. Ірак вторгся в Іран, і видобуток нафти знизилася на 325 млн т. У цей час ціна досягла рекордних 100 дол./бар [18].

За період 1973-1974 р.р. ціни на світовому ринку зросли з 3 до 12 дол. за барель. У результаті промисловий спад склав 13-14% у США та Європі,

звалився фондовий ринок. У разі гострого дефіциту палива зросла на 50-70 % вартість бензин.

Внаслідок протистояння МНК та ОПЕК контроль над цінами на нафту перейшов до рук держав ОПЕК, при цьому Картель зберіг контроль над транспортуванням та збутом, з можливістю впливати на стан нафтового ринку.

Внаслідок скасування державного регулювання нафтових цін у Сполучених Штатах та воєнного конфлікту Ірану та Іраку наприкінці 70-х років. минулого століття знову відбулося зростання цін на світовому нафтовому ринку, до рівня 40 дол. за барель [10, с. 34].

Саме в період із 1971-1980 рр. н. вплив ОПЕК на ціну нафти став максимальним. Стрімке зростання ціни зумовлювалося насамперед фундаментальним фактором – скороченням пропозиції. Після 1980 р. на тлі високих цін на нафту видобуток у країнах не-ОПЕК збільшився на 300 млн т, при цьому, за рахунок запровадження технологій енергозбереження, почав гальмуватися попит на нафту. Таким чином, під впливом знижувальної зміни попиту та зростання видобутку ціна нафти до 1986 р. знизилася до 30 дол./бар. [49].

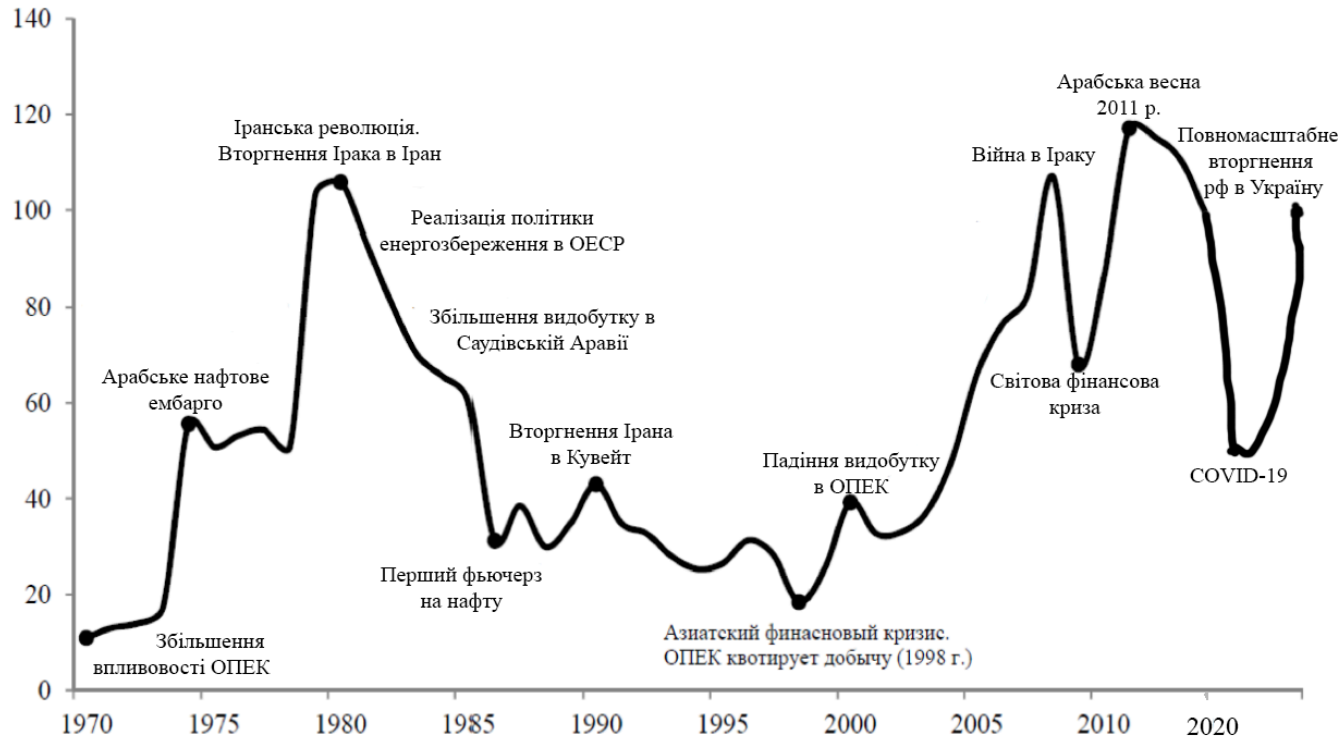

Рис. 1.1. Вплив найважливіших подій на динаміку світових цін на [49]

Зміни у структурі та диверсифікації світового ринку нафти почалися у 1980-х роках. У цей час стався перехід від картельного ціноутворення на нафту, тобто. ціноутворення обмеженого кола учасників у минулому, до біржового принципу ціноутворення. Встановлення цін було здебільшого виправдано конкуренцією учасників ринку у прозорій та регульованій процедурі. Поточні ціни також відображали баланс попиту та пропозиції на світовому ринку нафти за всіх часів з урахуванням усіх факторів, що формують ринок.

Важливо відзначити, що світова система біржової торгівлі нафтою та нафтопродуктами склалася до кінця 1980-х років. та обслуговується трьома центрами: Нью-Йорк – NYMEX, Лондон – GPE, Сінгапур – SIMEX. Торгівля відбувалася цілодобово. Якщо закривається біржа в Сінгапурі – відкривається у Лондоні, потім біржа у Нью-Йорку [8, с. 59].

У 1986 р. стартувала ф'ючерсна торгівля нафтою. З цього моменту впливом геть ціну нафти почали надавати і біржові спекулянти.

Ціноутворення на нафту характеризується глобальною торгівлею та зустрічною конкуренцією; починає стягуватися спекулятивна рента; під впливом інтересів зростаючої кількості спекулянтів на фінансових ринках почалося розгойдування реального нафтового ринку, значення фундаментальних чинників почало знижуватися.

Паралельно з діяльністю біржових торгових центрів та розвитком комп'ютеризації, телекомунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій створюються умови для глобалізації світового ринку нафти та можливості його роботи в режимі реального часу, що забезпечує взаємозалежність та підпорядкування цін на нафту у різних регіонах Землі.

Поступова модернізація фінансової системи торгівлі нафтовими контрактами, допуск на ринок ще більшого обсягу гравців та поступове розкриття для біржових гравців інформації про реальний стан справ у галузі призвели до переходу на 5-й інституційний етап розвитку нафтового ринку.

Події третього етапу розвитку нафтового ринку показують, що за період з 1971 р. до теперішнього часу нафтовий ринок пройшов через три форми ціноутворення:

- картельна олігополія ОПЕК;
- ринок ф'ючерсної торгівлі;
- глобальні біржі, де обсяги нафтових контрактів, що продаються і купуються, кратно перевищують обсяги реальної нафти на ринку.

За весь третій етап на нафтовому ринку ціна формувалася під впливом відразу трьох рентів: ренти Хотеллінга, ренти Рікардо та монопольної ренти ОПЕК (потім – спекулятивної ренти), яку залежно від стану справ на ринку отримували або покупці (у цьому випадку ціна нафти стабілізувалася на щодо

низьких рівнях) або продавці (ціна нафти стабілізувалася на високому рівні).

Цілком очевидним стає той факт, що в період домінування на ринку ОПЕК (1971-1986 рр.) і не могло бути мови про формування на ринку нафти ринкової рівноваги попиту та пропозиції, враховуючи формально олігополістичний, а реально – монополістичний характер конкуренції на ринку того періоду.

З 1986 р., коли ОПЕК почала втрачати ринкову силу, а ціноутворення на нафту перейшло на високоліквідні біржі, ринкові ціни нафти зблизилися з рівноважними, але найчастіше були нижчими від них, що призвело до кризи недоінвестованості 1990-х рр., а також до зворотного розподілу спекулятивної ренти від виробників та власників ресурсу до споживачів. Криза недоінвестованості та поступове вичерпання доступних джерел нафти і призвели до випереджального зростання цін нафти після 2000 р.

Результатом великої ринкової трансформації стала значна диверсифікація інституційної структури та гнучкість операційних механізмів, що позначилося на додаванні нових ринкових сегментів до існуючих ринків: ринків «спот» та форвардних контрактів, ф'ючерсного сегмента з використанням різних видів вторинних інструментів, що супроводжувалося зміною позицій основних учасників нових суб'єктів ринку.

Сьогодні на ринок нафти впливають дві країни: Саудівська Аравія – ринок фізичної нафти, та США – ринок «паперової нафти» [43, с. 122].

Після 2000-х рр., коли на біржу були пущені великі нафтові гравці, вперше за всю історію світового нафтовидобутку спостерігається кореляція ринкової ціни з обсягом видобутку, попитом та рівноважною ціною [49]. Значні обсяги капіталу різко підвищили ліквідність існуючих бірж, а кількість угод, що різко зросла, привело ринок «паперової» нафти до стану рівноваги, яке досягалося лише за усереднення цін до середньорічних значень при значних коливаннях у короткостроковому та середньостроковому періоді. Таким чином, нафту

завдяки фінансовим операціям стала «ідеальним товаром».

Практично повний збіг середньорічних рівноважних та ринкових цін став спостерігатися на ринку лише після кризи 2008 р., коли за незмінних правил гри було обмежено обсяги ф'ючерсної торгівлі на ринку, а також посилено контроль над діяльністю фінансових спекулянтів.

З енергетичної точки зору на четвертому етапі частка нафти у загальному енергобалансі знижується під впливом міжпаливної конкуренції. Поява товарів-субститутів говорить про початок нового енергетичного етапу, де нафту замість домінуючої позиції, що спостерігалася останні сорок років, займає рівну частку з газом та вугіллям. Така структура енергоспоживання знижуватиме цінність нафти як енергоносія та формуватиме знижувальний тиск на її вартість.

Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну забезпечив збільшення цін на нафту практично в два рази за ковідний рівень, проте сучасний рівень цін недостатній для нормального розвитку нафтової галузі, близько половини видобутку забезпечується з покриттям лише операційних та податкових витрат, що фактично означає, що галузь функціонує за рахунок понесених у минулі періоди інвестицій. Збереження ринкових цін на позначці нижче рівноважних протягом тривалого часу здатне призвести до подальшого їх значного зростання, аналогічного тому, що відбулося на початку 2000-х років.

Підбиваючи підсумки всього вищесказаного, можна зробити деякі висновки: у міру свого розвитку світовий ринок нафти трансформувався з односегментного (ринок фізичної нафти – спотовий ринок) у двосегментний ринок (ринки фізичної та «паперової» нафти – спотовий та терміновий ринки). Ринок «паперової» нафти зародився і став формуватися в середині 1980-х років. На сьогоднішній день він у багато разів перевищує за вартістю обсяги

ринку фізичних поставок. Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну забезпечив збільшення цін на нафту практично в два рази за ковідний рівень, проте сучасний рівень цін недостатній для нормального розвитку нафтової галузі.

1.2. Особливості ціноутворення на світовому ринку нафти

За час свого становлення та розвитку світовий ринок нафти пройшов чотири етапи розвитку, які детально були розглянуті у попередньому підрозділі. Розвиток світового ринку нафти при переході від одного етапу до іншого спричиняє суттєві зміни, які проявляються у витісненні з ринку одних або посиленні позицій інших суб'єктів, появі на світовому ринку нових гравців, які впливають на стан попиту та пропозиції нафти, що виступають фундаментальними факторами формування ціни на нафту, а, отже, і динаміку цін.

Для кожного етапу характерні свої методи та форми торгівлі нафтою, а також принципи ціноутворення [31].

В основі розвитку світового ринку нафти лежать фактори, що формують попит та пропозицію нафти. До цих факторів слід віднести [8].

1. Глобалізація та інтернаціоналізація світової економіки. Цей чинник зумовлює розвиток торговельних відносин між країнами та вдосконалення транспортної інфраструктури.

2. Зовнішня політика країн. Особливу увагу слід приділити політиці держав, у яких є основою економічного розвитку.

3. Науково-технічний прогрес. Вплив цього чинника ситуацію на ринку нафти неоднозначно. Тому наслідком розвитку науково-технічного прогресу є оптимізація можливостей видобутку, переробки та транспортування нафти. У цьому можливості використання альтернативних джерел енергії розширюються.

4. Процеси політичного характеру, які у глобальній політичній сфері.

Санкції на даному етапі є однією із складових цього фактору.

5. Діяльність міжнародних організацій. Діяльність ОПЕК має важливе значення.

Як і економічні системи, ринок нафти перебуває у рівновазі, а нові умови досягнення рівноваги створюють чинники, ефективність яких змінюється у часі, як у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Регулюючі чинники світового ринку нафти

Регулюючий фактор	Механізм впливу	
	Короткостроковий період	Довгостроковий період
Діяльність ОПЕК	Зміна пропозиції нафти у відповідь на тимчасові флуктуації та шоки	-
Пропозиція сланцевої нафти	Зростання нафтовидобутку в умовах високих цін, зниження обсягів видобутку при зниженні цін	-
Ф'ючерсний ринок	Зниження цін при профіциті на спотовому ринку, при дефіциті – швидке зростання цін	-
Єдиний регулятор – національні регулятори	Забезпечення умов стабілізації ринку та зниження цінової волатильності	Забезпечення доступності інфраструктури, розробка арктичного шельфу

Таблиця складена автором за матеріалами: [16].

Сучасна система ціноутворення змінювалася паралельно із еволюцією структури нафтового ринку. На зміну «довідковим» цінам, які домінували на перших етапах розвитку ринку, спочатку прийшли офіційні відпускні ціни країн ОПЕК, а потім біржові котирування.

Світовий ринок нафти сильно монополізований: частку 24 найбільших міжнародних компаній припадає 61 % видобутку нафти. Враховуючи високу капіталомісткість нафтової галузі, великі компанії мають найбільший фінансовий капітал і можливість вкладати значні кошти в розробку і видобуток. Ці гіганти зберігають своє лідируюче становище на світовому ринку за рахунок припливу капіталу за рахунок злиттів і поглинань дрібніших компаній, які важко або не в змозі самотійно утримувати свої позиції на ринку

і витримувати глобальну конкуренцію [10, с. 35].

Сьогодні ціноутворення на ринку нафти прив'язане до котирувань нафтових ф'ючерсів на маркерні сорти нафти, які через системи диференціалів дають ціни на інші сорти [9, с. 71]. До маркерних сортів нафти належать:

- сорт нафти Brent – суміш нафт, що видобуваються на шельфових родовищах Brent, Oseberg та Forties між узбережжями Норвегії та Шотландії (родовища Північного моря); для торгівлі InterContinental Exchange Futures Europe (ICE Futures); Brent – основа ціноутворення близько 40% всіх світових сортів нафти, зокрема й російської нафти Urals;

- американський сорт нафти West Texas Intermediate (WTI) – для торгівлі на New York Mercantile Exchange (NYMEX) – в основному використовується для виробництва бензину і тому на даний тип нафти високий попит, зокрема у США та Китаї;

- сорт Dubai – маркерний сорт нафти, що видобувається в Дубаї (ОАЕ) та використовується як еталон у встановленні ціни на інші марки експортної нафти у регіоні Перської затоки та АТР; сорт Dubai – один із небагатьох сортів, що мають розвинений спот-ринок [8, с. 107].

У таблиці 1.2 наведено основні характеристики маркерних сортів нафти WTI, Brent та Dubai.

Таблиця 1.2

Характеристики маркерних сортів нафти

Найменування	Родовище	густина	Вміст сірки
Brent	Північне море	38,6-39 ° API	0,37%
WTI	Західний Техас, США	40° API	0,4-0,5%
Dubai	Перська затока	31° API	2,13%

Таблиця складена автором за матеріалами [2]

Кожна країна, що має свої родовища нафти, має свій сорт. Основними показниками при розподілі нафти на сорти є: щільність нафти та вміст сірки. Нафта низької щільності (легка нафта) при первинній перегонці дає більший

вихід світлих фракцій, тому такі сорти нафти цінуються вище. Сорти нафти, що містять менше 0,5% сірки, називаються малосірчистими (солодкі – *sweet*), вони продаються з премією по відношенню до високосірчистих сортів (зміст сірки більше 2,0-2,5%, кислі – *sour*).

Світові ціни на нафту визначаються двома ключовими факторами – співвідношенням попиту та пропозиції та динамікою витрат. З іншого боку, формування світової ціни впливають такі чинники як: запаси нафти, політичні події, динаміка видобутку тощо. буд. [35, з. 116]. Аналіз основних факторів, що змінюють рівень світових цін, дозволяє розподілити їх за групами у відповідність до особливостей і характеру впливу на нафтовий ринок в цілому (рисунок 1.2).

Усі представлені рис. 1.2 фактори взаємозалежні і взаємопов'язані. Пропозиція нафти на світовому ринку визначається попитом на нафтопродукти, геолого-технологічними факторами, що відображають розміри та геологічні характеристики родовищ, державною політикою нафтовидобувних країн, політикою країн – членів ОПЕК, рівнем світових цін на нафту, низкою факторів випадкового характеру – воєнні дії у регіонах видобутку, урагани, страйки, міжнародні санкції та ін.

Попит на нафту визначається темпами зростання світової економіки, нафтоємністю економіки, кліматичними умовами, рівнем ефективності енергоспоживаючих технологій та відносною конкурентоспроможністю інших видів палива. Нафтоємність – це споживання нафти на одиницю ВВП. Споживання нафти душу населення визначається рівнем економічного розвитку держави, рівнем життя населення, наявністю власних ресурсів нафти. У розвинених країнах рівень душевого споживання нафти значно вищий, ніж у перехідних і економіках, що формуються. Істотне впливом геть світовий попит надає рівень світових нафтових цін. Високі ціни на нафту стримують споживання та підвищують конкурентоспроможність по відношенню до нафти інших видів палива, насамперед газу.

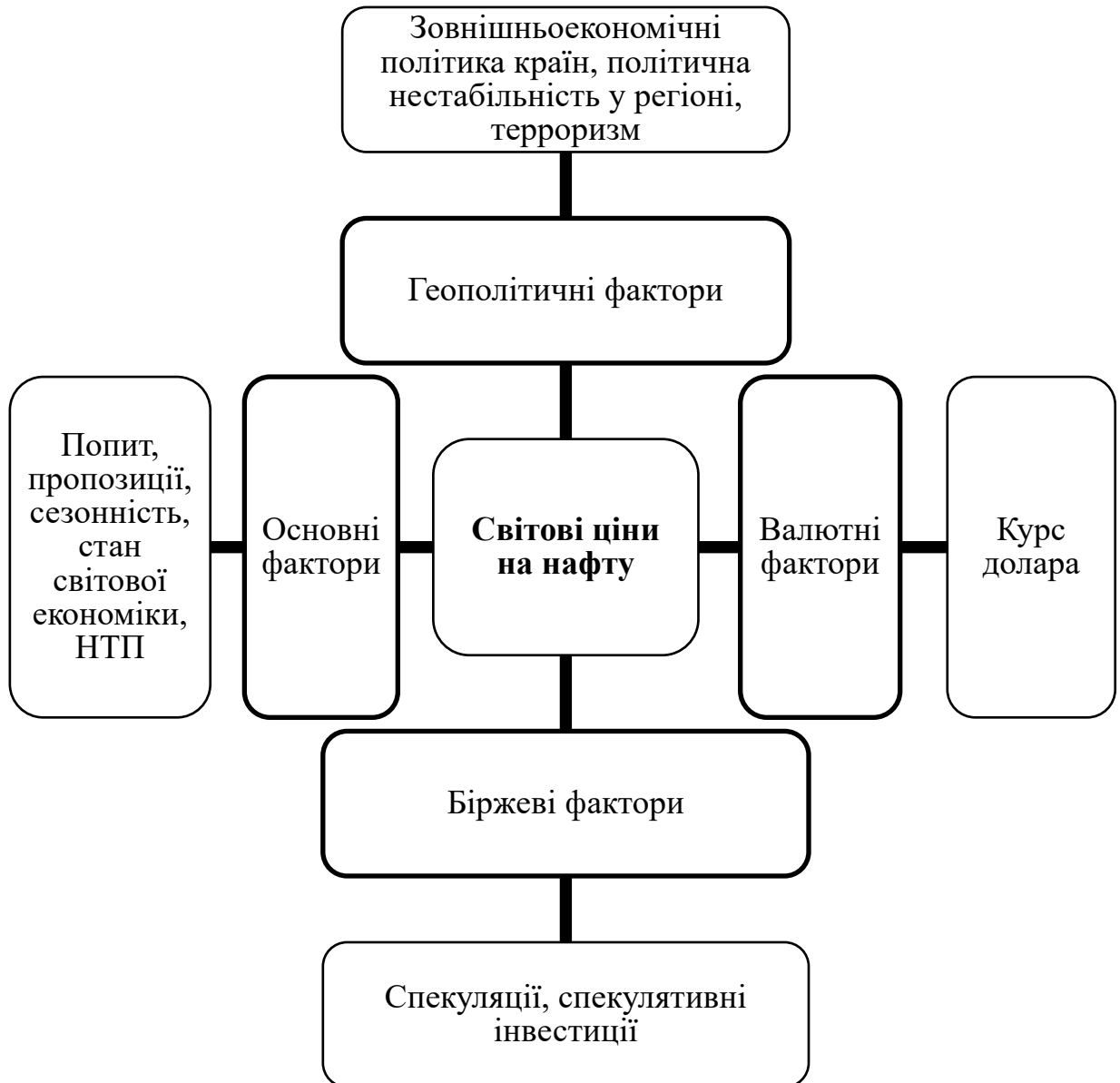

Рис. 1.2. Фактори волатильності світових цін на нафту (складено автором за матеріалами: [35])

Складовим компонентом світового попиту нафту є промислові запаси нафти (запаси нафти сховищах), необхідні забезпечення нормального функціонування системи реалізації та переробки нафти. Високий рівень цих запасів знижує світові ціни. Знижений рівень запасів навпаки свідчить про високий попит на нафту – зростання світових цін на нафту. На попит можуть

впливати також різні чинники випадкового характеру (можливість воєнних дій у регіонах нафтовидобутку може призвести до ажіотажного попиту на нафту з метою поповнення її комерційних запасів). Світова вартість нафту визначається з урахуванням біржових котирувань.

Інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу з одержання прибутку. Спекулятивні інвестиції – це купівля активів виключно заради можливої зміни ціни у майбутньому. Спекуляція – це отримання доходу рахунок різниці між цінами купівлі та продажу.

Волатильність нафтових цін – одна з найвищих. Це робить нафтові контракти надзвичайно привабливими інструментами для біржових спекуляцій. Нафта торгується в доларах США, тому вартість американської валюти є найважливішим чинником для ціноутворення на ринку нафти. Надто дорогий долар призведе до того, що укладати контракти на купівлю нафти буде не вигідно, дешевий долар, навпаки, зробить зручною таку можливість. Якщо попит та пропозиція на ринку нафти не змінюється, курс долара США по відношенню до інших валют зростає, ціна на нафту знижується, оскільки на дорогий долар можна купити більше нафти.

Зростанню цін на нафту сприяють постійні конфлікти в нафтовидобувних регіонах: постійно неспокійно на Близькому Сході та Нігерії. Кожне повідомлення про військові дії або нові атаки бойовиків призводить до зростання цін. На ринок нафти впливають і події, які безпосередньо не належать до районів нафтовидобутку. Так, коли Північна Корея провела випробування ядерних боєголовок у 2007 р., це призвело до роздування цін на ринку нафти, оскільки нафта як реальний товар затребувана в моменти невизначеності [9, с. 75].

Значний вплив на нафтові котирування може ОПЕК – нафтовий картель, що об'єднує основні країни, що поставляють нафту. Рішення картелю щодо скорочення або, навпаки, збільшення нафтовидобутку можуть вплинути на пропозицію нафти на ринку і, відповідно, на її ціну.

В ОПЕК входять такі країни, як Іран, Ірак, Кувейт, Саудівська Аравія та Венесуела. Потім, до п'яти членів-засновників приєдналися ще десять країн: Катар (1961 р.) – припинив своє членство у січні 2019 р.; Індонезія (1962 р.) – призупинив своє членство у січні 2009 р. потім відновив його у січні 2016 р., але пізніше було вирішено знову призупинити дію у листопаді 2016 р.; Лівія (1962); Об'єднані Арабські Емірати (1967); Алжир (1969); Нігерія (1971 р.); Еквадор (1973 р.) – призупинив своє членство у грудні 1992 р., але відновив його у жовтні 2007 р.; Ангола (2007 р.); Габон (1975 р.) – припинив у січні 1995 р., але повернувся у липні 2016 р.; Екваторіальна Гвінея (2017 р.); Конго (2018) [1].

Перші п'ять років існування ОПЕК базувалася у Женеві, Швейцарія, і з 1 вересня 1965 р. перенесли у Відень, Австрія. Метою створення ОПЕК є координація та уніфікація нафтової політики держав-членів з метою забезпечення справедливих та стабільних цін для виробників нафти та ефективних, економічних та регулярних поставок нафти країнам-споживачам, а також підвищення ефективності нафтових інвестицій.

Держави, які створили вказану міжнародну організацію, орієнтувалися на необхідність забезпечити в умовах, коли ринок нафти набув глобального характеру, обґрунтоване споживання ресурсів, які вони мають

Суть взаємодії держав-членів у рамках організації ОПЕК полягає у регулюванні обсягів видобутку нафти та регулюванні цін на нафту на міжнародному ринку.

В даний час вважається, що на держав-членів ОПЕК припадає близько 82% світових запасів нафти, що доведено. Держави Близького Сходу мають великі запаси нафти, частку яких припадає близько 65 % запасів нафти всіх країн-членів ОПЕК [49].

ОПЕК впливає ціни через ряд чинників, представлених у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Фактори впливу ОПЕК формування ціни нафти

Чинник	Результат
Попит та пропозиція на нафту	Залежно від попиту та пропозиції, ціни на нафту можуть варіювати (збільшуватись, зменшуватись)
Валютний фактор	Зниження курсу дол, тягне у себе зниження реальної вартості нафти, тоді як інвестори з метою захисту свого капіталу інвестують свої кошти на ринок нафти.
Податкова політика держав	Високий рівень податків призводить до підвищення цін на нафтопродукти
Політика країн ОПЕК щодо встановлення цін на нафту	Домінуюча роль пропозиції енергоресурсу належить ОПЕК, який має приблизно 80 % від встановлених резервів нафти, а обсяг вироблення дорівнює 40 % всієї частки загальносвітового ринку вуглеводнів. Внаслідок чого країни ОПЕК спроможні встановлювати світові ціни на нафтопродукти, ґрунтуючись на власних національних інтересах.
Екзогенні фактори (швидкість стабілізації цін після впливу зовнішніх факторів)	Усередині країн-учасників спостерігається низький показник відновлення цін на нафту, що видобувається.

Таблиця складена автором за матеріалами [14].

Внаслідок створення ОПЕК та подальший опір зниження цін на нафту збільшили пропозицію, зробивши її зайвою.

Таким чином, світовий ринок нафти є дуже складною системою міжнародних торгово-економічних відносин, що вимагає постійного моніторингу всіх її складових. Попит, пропозиція, рівень цін на нафту та інші показники ринку не передбачувані та схильні до впливу різних факторів, що часто мають не економічну природу. Тому для точної оцінки стану ринку необхідний як індивідуальний аналіз факторів волатильності, так і комплексний аналіз ступеня та можливості впливу сукупності факторів на внутрішньо – та зовнішньоринкові процеси.

Світовий ринок нафти зазнає глибоких змін, що впливають на поточні та перспективні можливості світового видобутку та споживання нафти та

нафтопродуктів.

Великий інтерес економістів до нафти можна пояснити як її технологічної значимістю, а й особливостями однієї з найрозвиненіших нафтових ринків, характеризується диверсифікованим попитом і пропозицією; розвиненою системою похідних фінансових інструментів та механізмів регулювання; наявністю численних покупців та продавців, які активно конкурують на глобальному рівні. Водночас ринок характеризується відсутністю стабільності, що негативно позначається на його учасниках, підриває привабливість нафтової галузі та сприяє поступовому переходу на інше джерело енергії – газ, електроенергію або водень. Очевидно, що для реального ринку важливими є стабільність і передбачуваність, а не лише рівень цін на нафту.

Історія розвитку ринку нафти показує, що він розвивається циклічно. Діаграму циклу можна подати так, як показано на рис. 1.3.

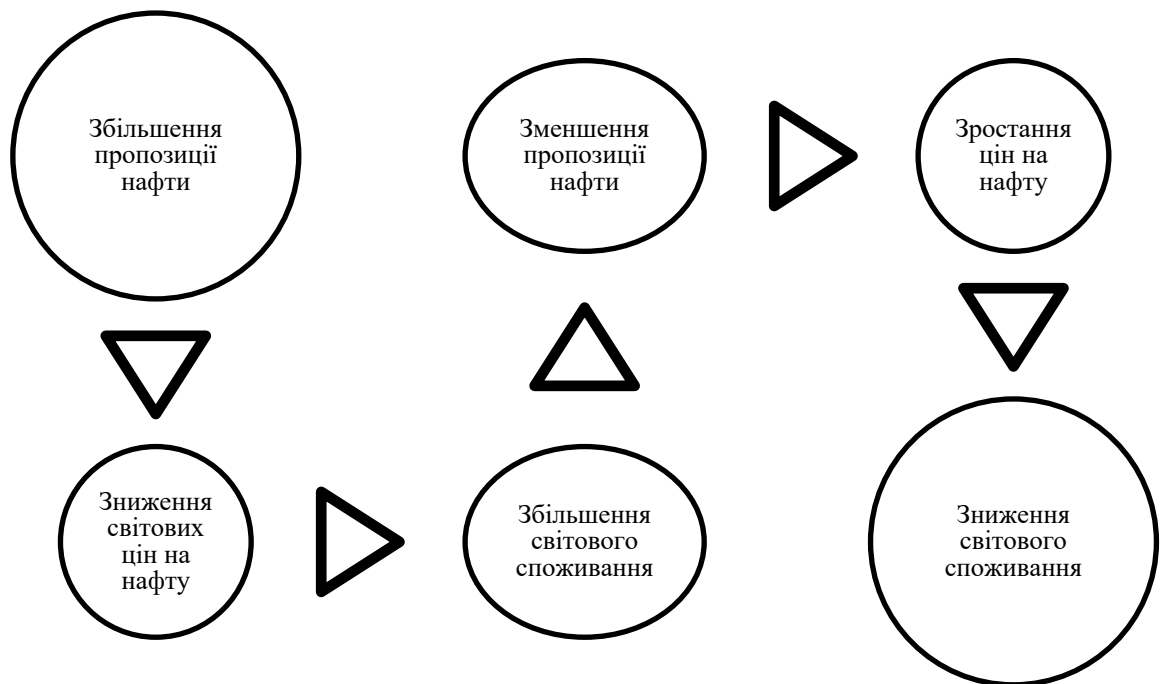

Рис. 1.3. Циклічність ціноутворення на світовому ринку нафти (складено автором за матеріалами: [10])

Збільшення пропозиції може відбуватися з двох причин:

а) збільшення експорту країн, які вже експортують значні обсяги нафти (наприклад, порушення членами ОПЕК обмежень у 1980 р.);

б) поява на ринку нових країн-експортерів нафти (наприклад, Єгипту, Індії, Мексики, Бразилії у 1980-х рр.).

Скорочення пропозиції може бути викликане небажаним зниженням цін або значним прибутком у результаті узгоджених дій групи країн [44].

Тенденцією сучасного розвитку є розуміння процесу глобалізації, коли жодна національна економіка може бути самодостатньою, беручи участь у світогосподарських зв'язках, глобальної конкуренції. І країни, здатні самостійно задовольняти свої потреби у нафти, неможливо знайти ізольовані від впливу глобального ринку нафти. Це стосується й нафтового ринку. У зв'язку з цим трансформація світового нафтового ринку охоплює цілу низку економічних організацій, і вивчення сутності та ролі цього явища є науковим і практичним завданням.

Ринок нафти змінюється внаслідок поєднання фундаментальних факторів: на якому народжується нова економічна реальність видобутку нафти та газу, по суті, нова «нафтова» реальність. До таких факторів належать [22]:

- розвиток нового технологічного укладу в нафтогазовій галузі, у тому числі використання технологій швидкої обробки великих блоків геологічних даних та розвиток багатоступеневої переробки сировини;

- розширення ресурсів вуглеводнів (видобуток на пізніх стадіях розробки геологічних формацій, видобуток нетрадиційних видів нафти, диверсифікація джерел постачання рідких вуглеводнів); зміна структури світової нафтогазової галузі: поява нового сегмента нафтовидобутку, який важко добувати; розширення шельфового видобутку;

- поширення енергозберігаючих технологій та альтернативних видів палива, реальна перспектива зниження вартості та доступності відновлюваних джерел енергії;

- залежність цін на нафту як від співвідношення попиту та пропозиції, так і від ціни фінансових інструментів на терміновому ринку;
- поглиблення дисбалансу між попитом та пропозицією на зростаючому ринку нафти;
- коливання цін ринку нафти;
- збільшення кількості гравців ринку та посилення конкуренції між ними;
- зниження частки нафти у загальному енергетичному балансі з допомогою конкуренції між первинними видами палива;
- зміна напряму світової торгівлі: зростаюча енергетична незалежність США, зростаюче значення Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТ?) у міжнародній торгівлі.

Крім того, зростає вплив «сланцевої революції» на перспективи розвитку світового ринку нафти [25].

Світовий нафтовий комплекс ліг в основу технологічного устрою, створивши умови для промислового розвитку та економічного зростання. Перехід суспільства до нової інноваційної економічної моделі супроводжується посиленням процесів інформаційної глобалізації, трансформацією всіх ринкових механізмів, зокрема товарів та фінансів, наповненням концепції економічного зростання, підвищенням ефективності за рахунок впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

В результаті цих подій змінюється і світовий ринок нафти, що змінило становище основних гравців і призвело до появи нових, провідних гравців ринку та зміни їхньої участі у продуктивності [28].

Лідуюче становище над ринком нафти у країнах обумовлено як ресурсами, а й інституційними і технологічними можливостями, які мають як ресурсним і геологічним потенціалом, а й широким набором чинників, необхідні впливу на ринки.

Глобальна конкуренція створює умови для зміни конкурентного середовища на ринку нафти, а саме для переходу до моделі досконалої конкуренції, та її механізм стає більш ефективним, що полягає у прагненні обмежити світове споживання нафти в межах цього ресурсу, яке йому потрібне для досягнення рівноваги.

Умови досконалої конкуренції однакові всім учасників ринку, що змушує їх підвищувати ефективність чи залишати ринку. Розвиток світового ринку нафти можна пояснити за допомогою першої послідовної теорії суспільного добробуту, згідно з якою: якщо кожна людина і фірма переслідують свої власні інтереси та приймають ціни як дані, то рівновага конкуренції є оптимальною за Парето.

Цей принцип лежить в основі сигнального механізму відносної нестачі товарів та ресурсів: якщо ціни нижчі від граничних витрат, споживачі заохочуватимуть марнотратне споживання, що призведе до збільшення попиту, а потім до зростання ринкових цін. Якщо ціни вище граничних витрат, споживання штучно стримуватиметься, що у результаті призведе до уповільнення економічного зростання та падіння ринкових цін. У оптимальних умовах ціни дорівнюють граничним витратам додаткової одиниці виробленої продукції [25].

Зміни на ринку показують, що світовий ринок нафти рухається до моделі досконалої конкуренції: падіння цін та нижчий рівень граничних та середніх витрат у результаті цінового тиску; прагнення компаній зберегти дол. ринку за рахунок розширення своєї ринкової частки, посилення конкуренції за ресурси та перерозподілу ринків збуту; нафтовидобувні країни неспроможна координувати скорочення видобутку підвищення цін нафту.

Зміна цін на світовому ринку нафти можна пояснити дією низки чинників.

1. Вплив факторів змови з боку будь-якого учасника ринку чи третьої сторони. Цей підхід вважатимуться науковим, оскільки немає можливості емпірично підтвердити чи спростувати інформацію. На ринку завжди є

суб'єкти, які виграють від різних цінових рівнів, тому теорії змови можна піддати будь-яку цінову динаміку [18, с. 69].

Крім того, на ринку нафти стикається величезна кількість різноманітних учасників ринку з можливо прямо протилежними інтересами, але ніхто не може диктувати свою волю на ринку, а дія об'єктивних економічних законів не дозволять надовго знизити ціну нижче рівня середніх витрат, або підвищити її до рівнів, що перевищують фінансові можливості покупців нафти. Ціною на нафту не можна маніпулювати, але це не означає, що на неї не можна впливати.

2. Фінансові чинники нафтових цін. Сьогодні нафта дедалі більше стає фінансовим активом, оскільки продаж так званої паперової нафти, тобто похідних фінансових інструментів, таких як ф'ючерси, набагато перевищує фізичний видобуток та використання нафти у світі. Найчастіше трансакції з деривативами не включають фактичні угоди з фізичною нафтою. Тому ясно, що оборот торгівлі, що росте, «паперовою нафтою» повинен визначати динаміку цін.

Отже, попит та пропозиція є основними чинниками ціноутворення на фізичному ринку нафти, що визначають ціни та їх динаміку. Дефіцит нафти над ринком, коли накопичені запаси витрачаються даремно, супроводжується зростанням цін. Зниження цін відбувається у період поповнення запасів, коли є значні надлишки нафти.

Висновки до першого розділу

1. Нафта – це ключовий паливно-енергетичний ресурс. Нафта – як паливо, а й актив, вартість якого пов'язані з складними фінансовими процесами. Нафтова промисловість як галузь світового господарства порівняно молода, формально її основу відносять до кінця XIX ст.

2. Протягом свого розвитку світовий ринок нафти трансформувалася з односегментного (ринок фізичної нафти – спотовий ринок) у двосегментний

ринок (ринки фізичної та «паперової» нафти – спотовий та терміновий ринки). Ринок «паперової» нафти зародився і став формуватися в середині 1980-х років. На сьогоднішній день він у багато разів перевищує за вартістю обсяги ринку фізичних поставок.

3. Система ціноутворення нафтового ринку змінювалася паралельно із еволюцією структури нафтового ринку. На зміну «довідковим» цінам, які домінували на перших етапах розвитку ринку, спочатку прийшли офіційні відпускні ціни країн ОПЕК, а потім біржові котирування.

4. Сьогодні ціноутворення на ринку нафти прив'язане до котирувань нафтових ф'ючерсів на маркерні сорти нафти, які через системи диференціалів пропонують ціни на інші сорти. Світові ціни на нафту визначаються двома ключовими факторами – співвідношенням попиту та пропозиції та динамікою витрат. З іншого боку, формування світової ціни впливають такі чинники як: запаси нафти, динаміка видобутку, політичні події, і навіть валютні і біржові чинники.

5. Зміна нафтового ринку відбувається під впливом комплексу факторів, зокрема основних, валютних, біржових та геополітичних, які зумовлюють його волатильність, що негативно впливає його учасників, підриваючи привабливість нафтової галузі. Нафта і нафтові ціни впливають на економіку та політику як окремих держав, так і загалом на світове господарство.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ЦІН НА СВІТОВОМУ РИНКУ НАФТИ

2.1. Структура пропозиції світового ринку нафти

Оцінка геологічних запасів нафти у земних надрах завжди має приблизний характер. Точність її залежить від безлічі причин і насамперед від ступеня геологічної вивченості території, масштабів вже проведених пошуково-розвідувальних робіт, критеріїв і методів, які застосовуються при обробці отриманих результатів польових досліджень, а також нерідко від загальноекономічних, політичних і навіть соціальних факторів, що іноді змушують окремі фірми і навіть країни публікувати навмисне завищені або, навпаки, занижені оцінки наявних у них запасів природної сировини.

Необхідні масштаби геолого-пошукових та розвідувальних робіт визначаються в першу чергу неухильно зростаючою потребою в нафті, довгостроковою динамікою світових цін на нафту, а також, природно, наявністю відповідних родовищ, а в останні десятиліття – надзвичайно швидким розвитком нових більш ефективних технологій їх розвідки видобутку нафти.

Сумарні доведені світові запаси нафти на кінець 2022 р. становили 1 733,79 млрд бар. серед яких країни ОПЕК – 1214,7 млрд бар. [48]. Цього обсягу, за підрахунками ВР, вистачить, щоб забезпечити світове споживання на найближчі 53,3 роки. [41].

Родовища нафти країнами і регіонами розподілені вкрай нерівномірно. Серед географічних регіонів за доведеними запасами лідирує Близький Схід – 47,3% світових запасів, далі йде Латинська Америка – 19,4%, частка Північної Америки – 14%, Африки – 7,6%, Європи та країн СНД – 9,1%. , Північно-Східна Азія (Індія, Китай, Австралія та ін) – 2,5% (рис. 2.1).

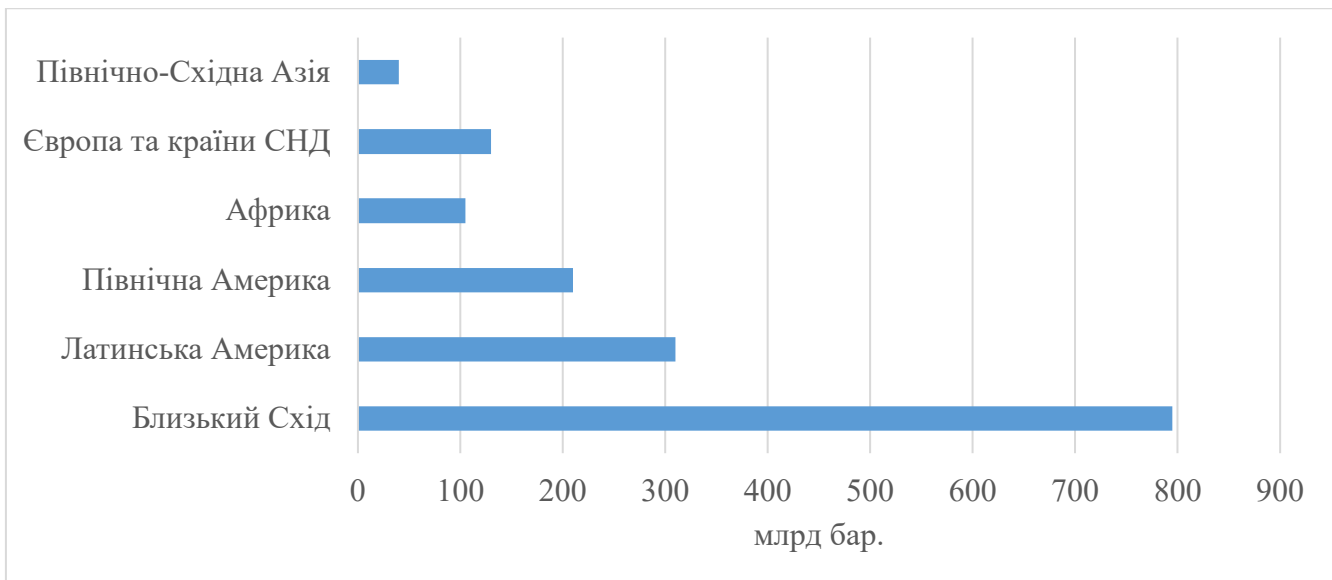

Рис. 2.1. Доведені запаси нафти за географічними регіонами світу, 2022 р. (складено автором за матеріалами: [42])

У рейтингу країн світу за запасами нафти перше місце займає Венесуела – 303 800 млн бар., далі йде Саудівська Аравія – 292 650 млн бар. та Канада – 169 700 млн бар. Також до 10 найбільших країн із запасів нафти входять Іран, Ірак, рф, Кувейт, ОАЕ, США, Лівія (рис. 1.2).

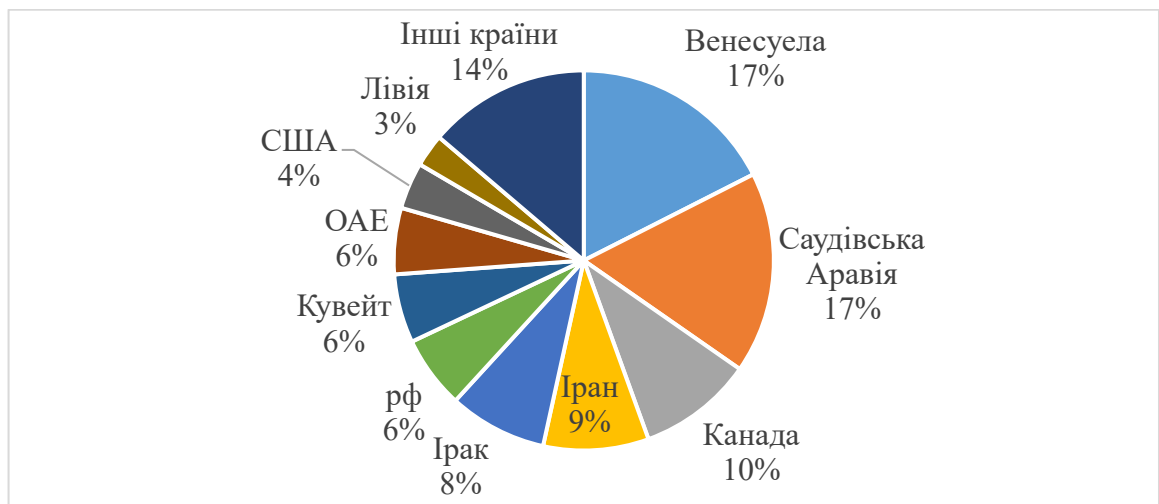

Рис. 1.2. Доведені запаси нафти в основних нафтовидобувних країнах (%) (складено автором за матеріалами: [49])

У ролі джерел збільшення запасів нафти у ХХІ ст. виступають два чинники. З одного боку – раніше відомі запаси бітумінозних пісковиків та високов'язкої нафти перекласифіковані у категорію доведені. По-друге – це нові родовища традиційної нафти.

Щодо першого пункту показовою є історія Венесуели. За підсумками 2015 р. ця країна стала світовим лідером завдяки 301 млрд бар. доведених запасів нафти, що залягають її території. При тому, що кількома роками раніше, її запаси оцінювалися в районі 99,4 млрд бар., що втричі менше за нинішню цифру. Цей феномен стався за рахунок обліку запасів важкої нафти поясу Оріноко (у перерахунку на традиційну нафту, запаси оцінили в 220,0 млрд бар.). Така ситуація сталася і щодо Канади, що має значні запаси бітумінозних пісковиків, розташованих у провінції Альберта, у тому числі виробляється «синтетична» нафту. У статистичному збірнику ВР за 2011 р. [45] запаси цієї країни оцінювалися на кінець 2010 р. в районі 30 млрд бар., потім, в ході переоцінки у статистичному збірнику 2012 р. були позначені на кінець того ж таки 2010 р. цифри в районі 175 млрд бар., тобто більше у 5,8 разів.

Найбільшою мірою наростили свої запаси Венесуела (в 4 з лишком рази), Канада (майже в 3,5 рази), а також Іран, Нігерія, США та Ірак (відповідно на 71,64,61 та 37 %). Практично не змінилася або дещо знизилася оцінка запасів Саудівської Аравії, рф, Кувейту та ОАЕ. При цьому Венесуела завдяки гігантським ресурсам так званого поясу Оріноко за обсягом доведених запасів впевнено вийшла на перше місце у світі – понад 300 млрд. барелів або 17,9% загальносвітових ресурсів.

Привертає увагу і те що, що лєвова частка (понад 93 %) всіх світових доведених запасів чорного золота зосереджена 15 країнах, тобто у порівняно вузькій групі держав. Причому на першу п'ятірку (Венесуела, Саудівська Аравія, Канада, Іран та Ірак) припадає майже 62% доведених запасів. Така

висока концентрація нафтових багатств має свої геоекономічні та геополітичні наслідки [59].

Тим часом збільшення загальносвітової ресурсної бази відбувається не тільки за рахунок обліку обсягів, що раніше не бралися до розрахунку, але й за рахунок геологорозвідки та відкриття нових родовищ традиційної нафти. До найбільших басейнів з найбільшою часткою в загальному обсязі запасів нафти відносяться Сантос, розташований на шельфі Бразилії, з 11 гігантськими родовищами, Північний Каспій (2 родовища), Загрос (6 родовищ), Аравійський півострів (5 родовищ), Мексика) та Дельта Нігера на шельфі Західної Африки (4 родовища) [6, с. 40]. Причому найбільші обсяги були відкриті на території мілководних (глибина менше 500 м), глибоководних (500-2000 м) та надглибоководних (глибше 2000 м) шельфів, а не території суші, як це було раніше (рис. 2.3).

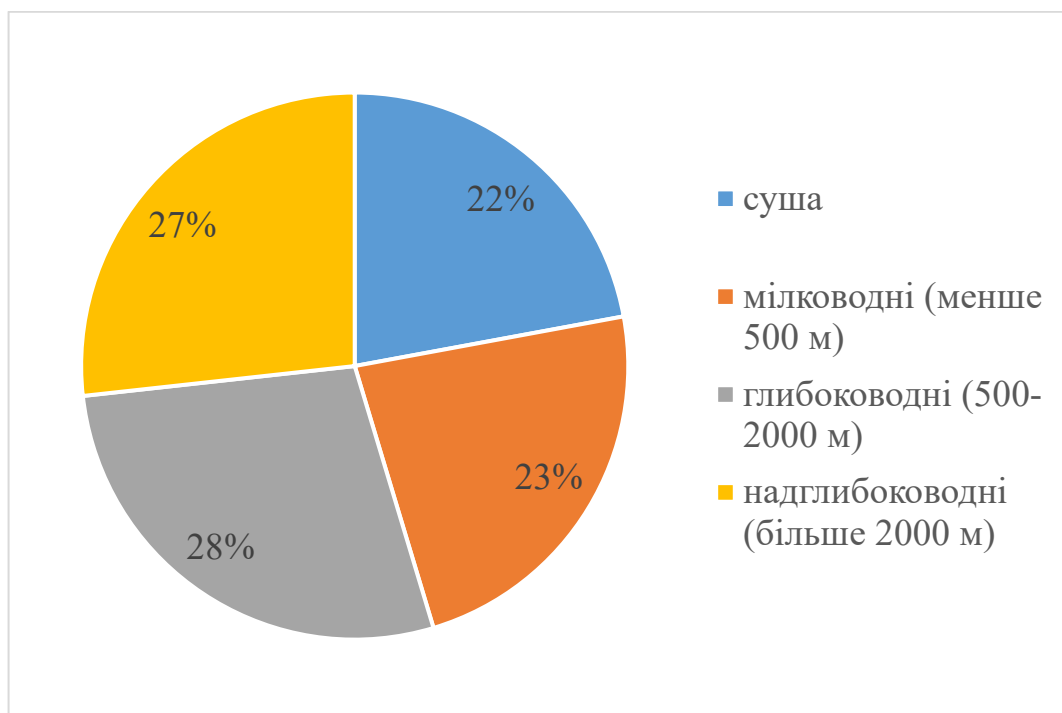

Рис. 2.3. Місця залягання та обсяги запасів гігантських родовищ нафти та конденсату, відкритих у 2000-2020 рр., % (складено автором за матеріалами: [10])

Найбільші (гігантські) нафтові родовища – є нафтові родовища із запасами понад 1 млрд т або 6,3 млрд бар. нафти. До них належать Прадхо-Бей (США), Агаджарі (Іран), Хассі-Мессауд (Алжир), Шайба (Саудівська Аравія), Самотлорське (Росія), Іюксал (Мексика), Тахе (Китай), Західна Курна (Ірак) та ін. Унікальні (супергігантські) нафтові родовища із запасами понад 5 млрд т або 32 млрд бар. нафти – Румайла (Ірак), Аль-Гавар (Саудівська Аравія), Кашаган (Казахстан), Великий Бурган (Кувейт), Дацин (Китай), Кантарел (Мексика) та ін.

В даний час лідируючими країнами з видобутку нафти є: Саудівська Аравія, рф, США, Китай та Канада). На їхню частку у 2022 р. довелося майже половина світового видобутку (рисунок 2.4).

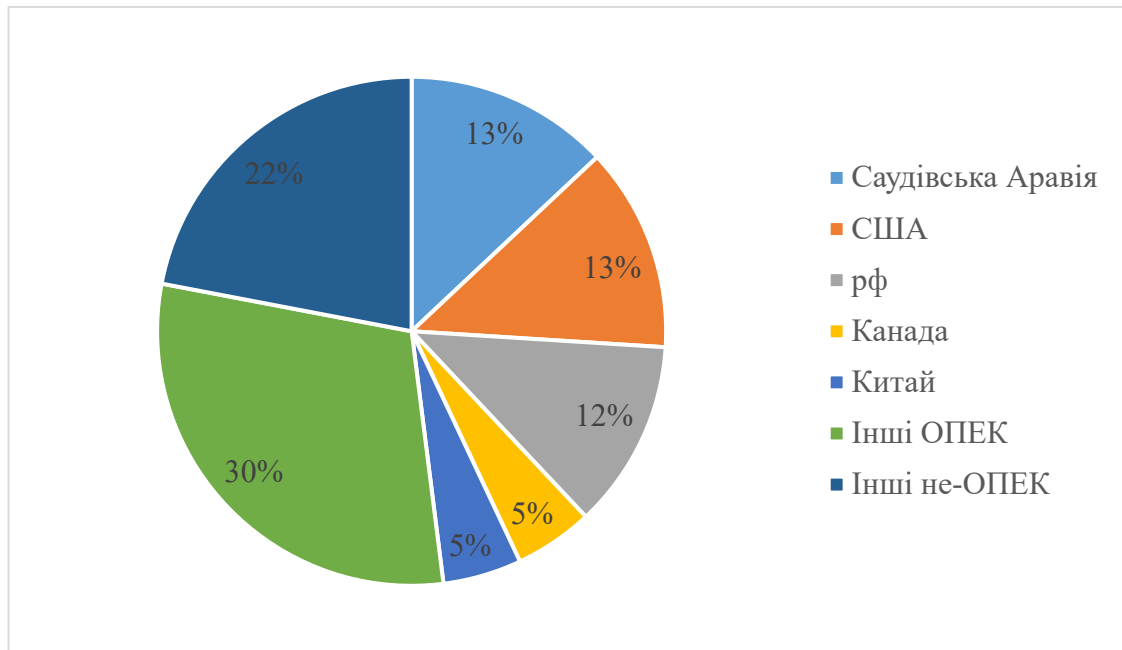

Рис. 2.4. Найбільші нафтовидобувні країни світу у 2022 р. (складено автором за матеріалами: [12])

У таблиці 2.1 наведено поточний стан нафтовидобутку у провідних нафтовидобувних країнах світу. Як видно, Сполучені Штати продовжують залишатися лідером з видобутку нафти, значно випереджаючи інші країни. Саудівська Аравія та Росія зберігають свої позиції як провідні виробники,

проте їхні темпи зростання менш значні у порівнянні зі США.

Таблиця 2.1

Динаміка видобутку нафти найбільшими нафтовидобувними країнами,

млн т

Країна	2019	2020	2021	2022	2023	Темп зростання
Саудівська Аравія	549,8	538,4	543,4	568,5	573,1	1,01
США	394,7	448,5	519,9	567,2	759,5	1,34
Росія	526,1	531,0	534,1	540,7	548,5	1,02
Канада	182,6	194,4	209,8	215,5	274,0	1,27
Китай	207,5	210,0	211,4	214,6	204,7	0,95
Ірак	152,5	153,2	160,3	197,0	221,3	1,12
Іран	177,3	165,8	169,2	182,6	176,5	0,97
ОАЕ	154,9	165,7	167,3	175,5	181,1	1,03
Кувейт	154,0	151,5	150,8	149,1	145,7	0,98
Венесуела	139,3	137,9	139,5	135,2	37,3	0,28
Весь світ	4116,4	4126,6	4220,6	4361,6	4558,1	1,05
ОПЕК	1779,0	1734,4	1729,6	1806,6	1705,3	0,94
Частка 10 країн	64,1	65,3	66,5	67,5	63,4	-

Таблиця складена автором за матеріалами [42]

США за десять років збільшили свій видобуток на 184%, Канада – на 151%, ОАЕ – на 129%, Китай – на 118%, Кувейт та рф – на 114%. Єдиною країною з десятки країн, що зменшила свої показники, є Іран (-12%).

Абсолютним лідером зростання видобутку нафти стали США (+258 млн т), потім йде рф (+66 млн т). Незважаючи на невелике зменшення запасів (-8 млн т), видобуток збільшується в Канаді (+73 млн т), Китай також демонструє стабільне зростання (+33 млн т).

Всі ці процеси протікають і натомість переходу низки найбільших традиційних родовищ нафти на третю і четверту стадії розробки, що характеризуються істотним зниженням видобутку нафти, зменшенням фонду свердловин та прогресивною обводненістю продукції. Так вісім досить значних родовищ вже подолали пікові значення видобутку (таблиця 2.2). Така ситуація спостерігається щодо низки менш значних за обсягами об'єктів.

Таблиця 2.2

Найбільші нафтові родовища, що подолали пік видобутку

Родовище	Країна	Рік відкриття	Пік видобутку	Обсяг піку видобутку, тис. бар. в день	Видобуток у 2020 р., тис. бар. в день
Ghawar	Саудівська Аравія	1948 рік	1980 рік	5588	5100
Canter ell	Мексика	1977 рік	2003 рік	2054	1675
Софонія	Саудівська Аравія	1951 рік	1998 рік	2128	1408
Румалла	Ірак	1953 рік	1979 рік	1493	1250
Бурган	Кувейт	1938 рік	1972 рік	2415	1170
Саматлор	Росія	1960 рік	1980 рік	3435	903
АНWAZ	Іран	1958 рік	1977 рік	1082	770
Zakum	Абу Дабі	1964 рік	1998 рік	795	674

Таблиця складена автором за матеріалами [6]

За даними на 2024 рік, наведена нижче таблиця 2.3 відображає сукупний експорт та частку нафти в експорті для провідних країн світу. Ці дані дозволяють оцінити, наскільки важливою є нафта для економіки кожної з цих країн та її частка в загальному експорті.

Таблиця 2.3

Частка нафти експорті провідних країн світу

Країна	Експортує, барелів на день	Сукупний експорт, млрд дол.	Частка нафти в експорті, млрд дол.	Частка нафти на експорті, %
Саудівська Аравія	7 635 000	192	138	71
РФ	5 010 000	340	144	42
Іран	2 523 000	100	68	68
ОАЕ	2 395 000	340	174	51
Норвегія	2 184 000	85	42	49
Ірак	2 170 000	45	44	99
Кувейт	2 127 000	42	37	88
Нігерія	2 102 000	36	31	86
Канада	1 929 000	400	70	17,5
США	1 920 000	1500	65	4,33

Таблиця складена автором за матеріалами: [52].

Саудівська Аравія, Російська Федерація та Іран залишаються одними з провідних експортерів нафти у світі. За останніми даними, Саудівська Аравія експортує близько 7,635 мільйона барелів нафти на день, що становить 71% від загального експорту країни. Росія, зі свого боку, експортує 5,010 мільйона барелів нафти на день, що складає 42% від її загального експорту.

Інші країни, такі як Об'єднані Арабські Емірати та Іран, також мають значну частку нафти в своєму експорті, відповідно 51% та 68%. Норвегія та Кувейт, які є важливими гравцями на нафтовому ринку, експортують значні обсяги нафти, причому частка нафти в їхньому експорті складає відповідно 49% та 88%.

США також є одним з найбільших експортерів нафти, проте частка нафти в загальному експорті країни значно менша і становить лише 4,33%. Це свідчить про диверсифікованість американської економіки та її здатність експортувати широкий спектр товарів та послуг.

Ці дані підкреслюють значущість нафти в експортних стратегіях цих країн і демонструють, як залежність від нафти може впливати на економічну стабільність та стійкість до зовнішніх шоків. Враховуючи глобальні зусилля щодо зменшення викидів парникових газів та переходу до відновлюваних джерел енергії, ці країни можуть зіткнутися з викликами, пов'язаними з необхідністю диверсифікації своїх економік і зменшення залежності від нафти.

Аналіз динаміки самої видобутку показує, що найбільш значущою зміною, що вплинула на довгостроковий гео економічний вплив, стало збільшення в 2010-2020 рр. виробництва чорного золота в США на 90%, завдяки чому вони вперше за багато десятиліть очолили світовий список нафтовидобувних держав, випередивши Саудівську Аравію, що вже стали традиційними лідерами (зростання в 2010-2020 рр. – 16%) і РФ (12%). Зауважимо, що на цю «Велику трійку» у 2020 р. припало понад 39%

загальносвітового нафтового виробництва. З 2010 р. відчутно наростили видобуток Бразилія – у 3,2 рази, Катар – у 2,7 рази, Канада – на 90 %, ОАЕ – на 53 %, але справжній прорив мав місце в Іраку, де виробництво зросло майже у 4 рази , що повернуло його до числа провідних нафтових країн [44].

Інакше склалася ситуації в Мексиці, що на 35 % скоротила нафтовидобуток і до певної міри втратила колишню роль однієї з найбільших нафтовидобувних держав. Затяжну кризу переживає Венесуела, яка до цього часу не зуміла приступити до широкомасштабної виробничої експлуатації своїх нових родовищ. Крім того, здали позиції Норвегія (падіння видобутку на 40%) та Нігерія, де виробництво скоротилося на 14%. та Нігерія, де виробництво скоротилося на 14%.

За минуле десятиліття рішучий крок уперед зробили найбільші країни, що розвиваються, у сфері нафтопереробки та виробництва нафтопродуктів. У 2010-2020 роках. на тлі порівняно помірному зростання загальносвітового показника (менше 10%) збільшення обсягів переробки нафти в Китаї склало 77%, Індії –61%, Саудівської Аравії – 45%, Ірані –15% [2, с. 214].

Позитивну динаміку продемонстрували Південна Корея (27 %), рф (24 %), Іспанія (14 %), США (близько 10 %), тоді як Франція, Італія, Японія, Німеччина та Канада відчутно скоротили обсяги нафтопереробки (відповідно на 31, 25, 20, 14 і 5%), а Бразилія та Нідерланди залишилися на колишніх позиціях. В результаті у світовій економіці розгорнувся дуже показовий (і, мабуть, довгостроковий) процес перенесення значної частини виробництва нафтопродуктів на ринки, що розвиваються, головним чином в Азію і на Близький Схід.

Зазначені досить рельєфні тренди вказують на те, що нафта залишається високотребуваним і, мабуть, важкозамінним паливом, значення якого для глобальної економіки неможливо переоцінити. Водночас сучасна нафтова галузь, будучи елементом складних геоекономічних та геополітичних відносин, зазнає знакових змін [15, с. 68].

Таким чином, за співвідношенням видобутку, експорту та імпорту виділяють три групи країн:

1. Тільки видобувають та експортують – ОАЕ, РФ, Ірак, Лівія, Норвегія, Канада, Мексика.
2. Добувають, але купують додатково – Китай, Сполучені Штати, Великобританія.
3. В основному купують – Індія, Японія, країни Європи, Південна Корея.

Отже, пропозиція нафти також зростає завдяки збільшенню видобутку в країнах поза ОПЕК, таких як США, Бразилія та Канада. Незважаючи на це, ринок залишається чутливим до геополітичних ризиків і змін у політиці ОПЕК, що може вплинути на стабільність цін на нафту в найближчі роки. Очікується, що глобальне виробництво нафти у 2024 році досягне 102.7 млн барелів на добу, а у 2025 році зросте до 104.5 млн барелів на добу, причому основне зростання забезпечать країни поза ОПЕК, тоді як видобуток країн ОПЕК може знизитися, якщо будуть збережені добровільні обмеження виробництва.

2.2. Динаміка та фактори волатильності попиту на світовому ринку нафти

Попит на рідкі види палива (що включає нафтопродукти, біопалива та синтетичні палива, вироблені за технологіями «газ – в рідину» (*Gas-to-liquids – GTE*) та «вугілля – в рідину» (*Coal-to-liquids – GTE*) зростає найбільш повільними темпами в порівнянні з іншими видами палива, з уповільненням у довгостроковій перспективі.

Попит на нафту визначається темпами зростання світової економіки, нафтоємністю економіки, кліматичними умовами, рівнем ефективності енергоспоживаючих технологій та відносною конкурентоспроможністю

інших видів палива.

Світовий попит має значний вплив на волатильність світових нафтових цін. Високі ціни на нафту стримують споживання та підвищують конкурентоспроможність по відношенню до нафти інших видів палива, насамперед газу.

У період із 2001-2021 рр. частка нафти у загальному кошику енергоспоживання скоротилася з 38 до 33%, при цьому обсяги споживання вугілля та газу навпаки невинно зростають [20, с. 20]. Але, незважаючи на те, що частка нафти у 2021 році досягла історичного мінімуму, вона зберігає домінуючу позицію (рис. 2.5).

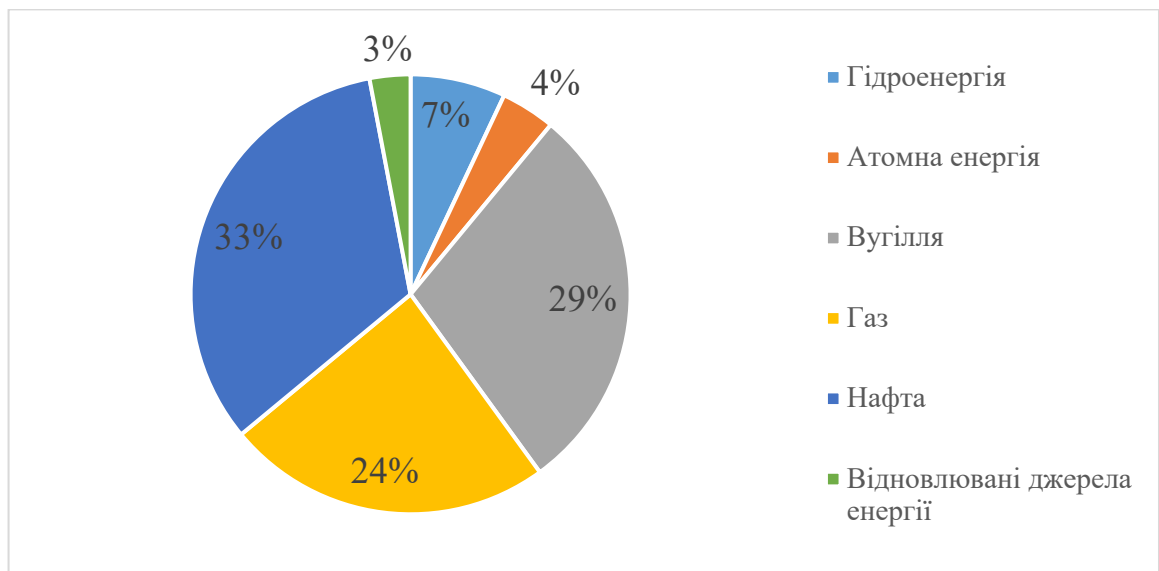

Рис. 2.5. Частка ресурсів в енергоспоживання у 2001-2021 рр., % [13]

Рисунок показує, що споживання практично всіх видів енергоресурсів стійко зростає. Виняток становить лише атомна енергія. Споживання нафти зростає нижчими темпами і практично збігається з динамікою зі споживанням газу.

За новими даними на 2024 рік, загальне споживання нафти у світі досягло 4 400 млн тонн, з яких значна частка припадає на провідні країни. Наведена нижче таблиця 2.4 відображає споживання нафти за країнами світу,

включаючи США, Китай, Індію та інші країни, які є найбільшими споживачами нафти.

Таблиця 2.4

Споживання нафти за країнами світу у 2024 р.

Країна	Споживання, млн т	Споживання, тис. бар / день	Частка, %
США	865	19 800	19,7
Китай	575	12 100	13,1
Індія	200	4 300	4,5
Японія	190	4 200	4,3
РФ	170	3 900	3,9
Саудівська Аравія	145	3 200	3,3
Бразилія	140	3 100	3,2
Республіка Корея	115	2 600	2,6
Німеччина	112	2 400	2,5
Канада	105	2 300	2,4
Усього	4400	95 000	100

Таблиця складена автором за матеріалами [43].

Загальне світове споживання нафти у 2024 році досягло 4 400 млн тонн, що свідчить про стабільний попит на цей енергоресурс. США залишаються найбільшим споживачем нафти, з часткою 19,7% від загального світового споживання, що становить 865 млн тонн. Китай також займає вагоме місце, споживаючи 13,1% або 575 млн тонн нафти. Індія та Японія споживають відповідно 200 млн тонн (4,5%) та 190 млн тонн (4,3%).

Ці дані вказують на продовження високого рівня споживання нафти в країнах з великим економічним розвитком, таких як США, Китай та Індія. Незважаючи на зусилля з переходу на відновлювані джерела енергії, нафта залишається важливою складовою енергетичного балансу цих країн.

Особливу увагу варто звернути на споживання нафти на душу населення, де лідерами залишаються Канада, Саудівська Аравія та США. Китай та Індія, хоча і споживають великі обсяги нафти в абсолютних величинах, мають відносно низьке споживання на душу населення, що вказує на їхній значний

потенціал для подальшого зростання споживання у міру розвитку їхніх економік.

У структурі попиту збільшиться частка Азії у торгівлі нафтою. Очікується, що у 2035 р. азіатські країни, які не входять до ОЕСР (США, Канада, Бразилія), купуватимуть 16,8 млн барелів нафти та нафтопродуктів на добу, що на 2,8 млн барелів більше, ніж у 2016 р. був Китай, чиї стратегічні запаси нафти зросли на 500 млн. барелів на день. Китай використовує обвальне зниження цін поповнення своїх стратегічних запасів нафти. Якщо в 2014 р. запаси нафти Китаю становили 200 млн. барелів, то до 2020 р. вони склали 900 млн. барелів. У 2021 р. Китай отримав рекордну кількість російської нафти *Urals* – 4 млн т, тоді як у 2020 р. експорт *Urals* до Китаю становив 2,5 млн т.

Очевидно, що Китай нарощує закупівлі дешевої нафти та закачує її до сховищ. Загалом додатковий попит на нафту також залежить від розвитку епідеміологічної ситуації. Навіть якщо Китай покаже позитивну динаміку, він має країни-партнери, які скорочуватимуть споживання нафти. А оскільки більша частина переробки Китаю йде на експорт, попит у країні також знижуватиметься. На рис. 2.6 представлена динаміка нафтових цін.

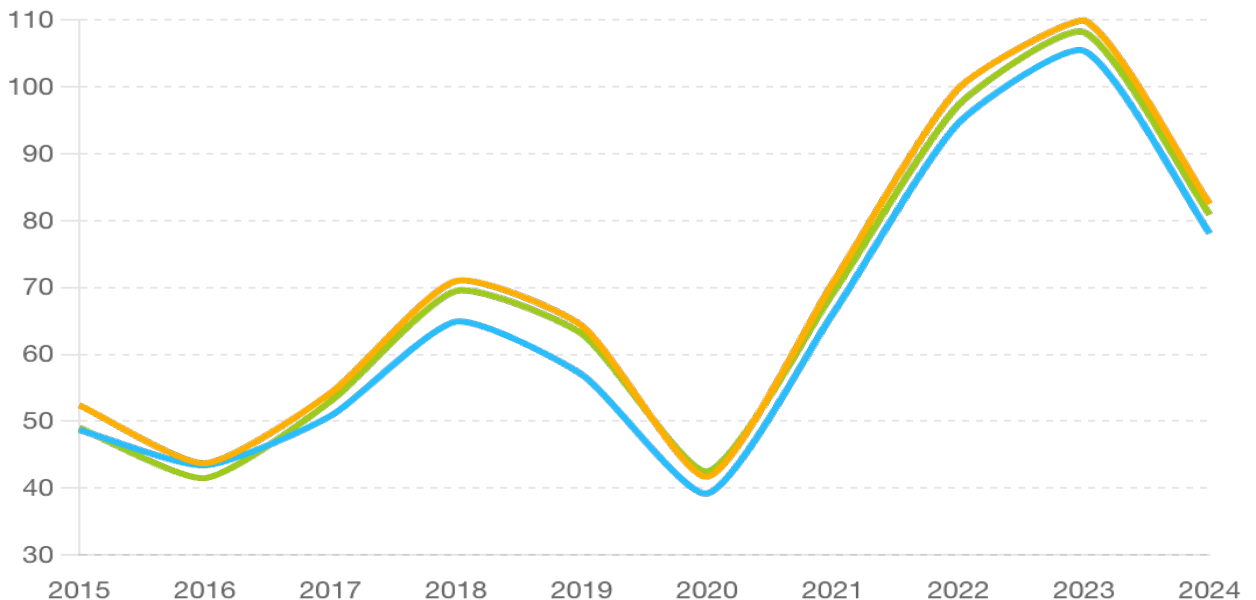

Рис. 2.6. Динаміка світових цін на основні сорти нафти у 2015-

2024 рр. (складено автором за матеріалами: [42])

За даними на 2024 рік, світовий попит на нафту продовжує зростати, досягнувши нових висот (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Баланс попиту на нафту та пропозиції нафти у світі (млн барелів на добу)

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Світовий попит	94,4	95,6	96,9	98,2	99,3	99,3	101,6	102,0	103,8
Пропозиція країн поза ОПЕК	57,7	57,1	57,0	57,6	58,3	58,3	59,7	60,1	61,5
Нафта країн ОПЕК	32,2	32,8	33,0	33,0	33,2	33,0	33,6	33,8	34,0
Газоконденсат ОПЕК	6,7	6,9	7,0	7,1	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4
Світова пропозиція	96,4	96,7	97,0	97,8	98,7	98,7	100,5	101,2	103,1
Передбачувана зміна запасів	2,0	1,1	0,1	-0,4	-0,7	-0,1	-1,1	-0,8	-1,2

Таблиця складена автором за матеріалами [45].

За останніми даними, світовий попит на нафту у 2024 році досяг 103.8 млн барелів на добу, що свідчить про стабільне зростання порівняно з попередніми роками. Це зростання обумовлено високим рівнем споживання нафти в країнах з економікою, що розвивається, таких як Китай та Індія. Пропозиція нафти з боку країн поза ОПЕК також зростає, досягаючи 61.5 млн барелів на день, завдяки збільшенню видобутку у США, Бразилії та Канаді. Проте, світові запаси нафти продовжують знижуватися, що вказує на можливу нестабільність на ринку та потенціал для зростання цін на нафту.

Країни, що є провідними експортерами нафти, такі як Саудівська Аравія, Росія та Іран, зберігають значну частку нафти у своєму експорті, що підкреслює важливість цього ресурсу для їхніх економік. У той же час, країни з високорозвинутою економікою, такі як США та країни Європи, продовжують диверсифікувати свої енергетичні ресурси, що зменшує їхню залежність від нафти. Зменшення світових запасів нафти та зростання попиту вказують на підвищену волатильність ринку, що вимагає постійного моніторингу та адаптації до змін у глобальному нафтовому секторі.

Дані за 2024 рік (табл. 2.6) показують, що Китай та Індія мають найбільшу частку нафти в своєму імпорті, що становить 14% та 17.5% відповідно. Це відображає високий рівень залежності цих країн від нафтових ресурсів для задоволення своїх енергетичних потреб, особливо з огляду на їхнє стрімке економічне зростання та індустріалізацію.

Таблиця 2.6

Частка нафти в імпорті провідних країн світу у 2024 р.

Країни	Сукупний імпорт, млрд дол.	Частка нафти імпорту, млрд дол.	Частка нафти імпорту, %
США	2500	90	3,6
Китай	2100	200	14,0
Японія	650	50	7,7
Індія	400	70	17,5
Німеччина	1200	80	6,7
Нідерланди	500	25	5,0
Південна Корея	480	45	3,1
Франція	600	18	3,0
Сінгапур	380	16	4,2
Італія	440	17	3,9

Таблиця складена автором за матеріалами [48].

На формування кінцевого споживання нафти впливають різноспрямовані чинники. З одного боку – це економічні аспекти: темпи зростання економіки країн, ВВП, зростання кількості пасажирообігу, конкуренція серед джерел рідкого палива. З іншого – політичні, наприклад, квотування видобутку, санкції, протекціоністські заходи, заходи стимулювання тощо. З третьої – науково-технічні, до яких належать проривні відкриття, розвиток енергоефективних технологій, сучасних матеріалів тощо. буд., і з четвертої – непередбачувані обставини, наприклад, природні катаклізми, війни тощо. Кожен із цих аспектів істотно впливає ситуацію у світі, т.к. здатний внести значні зміни, а сукупність кількох може кардинально змінити ситуацію на світовому ринку рідких видів палива.

У разі зростання загальносвітового споживання нафти, економічний і

науково – технічний чинники сприяють уповільнення темпів приросту попиту даний вид енергоресурсу. Тому не виключено, що в найближчому майбутньому ми знову згадаємо фразу шейха Саудівської Аравії Закі Ямані: «Кам'яний вік закінчився не тому, що скінчилося каміння...». Так і вік нафти може закінчитися не через мізерну пропозицію, а через фактори з боку попиту [30].

Світовий попит на нафту демонстрував значне зростання у 2023 році, досягнувши 102 млн барелів на добу, що свідчить про збільшення на 2.4 млн барелів на день порівняно з попереднім роком. Це зростання було в основному обумовлено високим рівнем споживання нафти в Китаї, де попит досяг рекордного рівня понад 17 млн барелів на добу завдяки буму в петрохімічній промисловості. Проте у 2024 році очікується уповільнення темпів зростання попиту на нафту до 930 тис. барелів на добу через економічні труднощі та впровадження більш ефективних енергоспоживаючих технологій.

У той же час, глобальна пропозиція нафти також зростає, і очікується, що у 2024 році вона збільшиться на 1,2 млн барелів на добу, в основному завдяки збільшенню видобутку в країнах поза ОПЕК, таких як США, Бразилія та Канада. Ці країни продовжують нарощувати виробництво, компенсуючи зниження видобутку в країнах ОПЕК. Проте ринок залишається чутливим до геополітичних ризиків та змін у політиці ОПЕК, що може вплинути на стабільність цін на нафту у найближчі роки. На падіння попиту на нафту останнім часом активно впливає антинафтова політика, яку проводять деякі європейські країни, закликає виключити нафтопродукти з масового споживання на тлі повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Підвищення попиту забезпечать лише деякі країни світу, переважно це будуть азіатські гіганти – Китай, Індія та Таїланд [26].

Світовий попит на нафту продовжує демонструвати зростання, значною мірою завдяки високому рівню споживання в країнах з економікою, що розвивається, таких як Китай та Індія. У 2023 році попит досяг 102 млн барелів

на добу, що на 2,4 млн барелів більше порівняно з попереднім роком, переважно через збільшення попиту в Китаї, де нафтовий сектор активно розвивається завдяки буму в петрохімічній промисловості. Очікується, що в 2024 році темпи зростання попиту уповільняться до 930 тис. барелів на добу через впровадження більш ефективних енергоспоживаючих технологій і економічні труднощі. Пропозиція нафти також зростає завдяки збільшенню видобутку в країнах поза ОПЕК, таких як США та Бразилія, що сприяє стабілізації ринку, хоча він залишається чутливим до геополітичних ризиків та змін у політиці ОПЕК.

2.3. Сучасні тенденції розвитку світового ринку нафти

Волатильність цін нафти є одним із найяскравіших показників «здоров'я» світової економіки, причому ціни на нафту формують не так запаси нафти, як співвідношення попиту та пропозиції. У цілому нині світовий ринок нафти впливає довгострокову політику, як країн експортерів, і країн імпортерів нафти, причому ринок нафти і нафтопродуктів продовжує залишатися саморегульованим, хоч і залежить від стану світової економіки. Новини ринку нафти формують становище на фондовій та валютній біржах світу та розвинених країн.

Прогноз цін на нафту на світових ринках є показником зростання та розвитку світової економіки. Підвищення попиту на нафту та збільшення вартості може сигналізувати інвесторам про пожвавлення у виробничому секторі. Зниження ж попиту свідчить про появу негативної динаміки над ринком нафти, тому аналіз ринку нафти це важливий момент у торгівлі.

Використання вартості нафти за барель як індикатора сьогодні має важливе значення для тих, хто торгує на ринку акцій та товарних ринках, оскільки ці фінансові інструменти зазвичай пов'язані з промисловим сектором. Барель нафти сьогодні став своєрідним індикатором стабільності і якщо зростання цін на нафту на світових біржах супроводжується активністю

ринкових гравців, це хороший сигнал для інвестування в ринок «чорного золота».

Для прогнозування поведінки динаміки нафтових цін і приблизного його передбачення необхідно враховувати безліч чинників. Ціна лише частково відображає її вартість як світового товару на основі фактичного попиту та пропозиції. Інші чинники включають: результати політичних подій і словесні інтервенції, і реакції трейдерів на численні сигнали, якими визначаються нафтові ф'ючерси. Вплив суб'єктивних чинників виявляється значно сильнішим, ніж фундаментальних. Сьогоднішня ціна нафти – це ціна сукупності думок про ціну нафти.

Але крім цього, важливим фактором, що впливає на ціну нафти, стали міжнародні домовленості, що обмежують видобуток вуглеводнів. У довгостроковій перспективі угода ОПЕК+ не становить особливої цінності. Не можна забувати про виробників нафти, які не беруть участі у договорі. Особливо це стосується сланцевих компаній у США, які збільшили ефективність видобутку нафти та захеджували значну частку своїх поставок. У *Standard Chartered* зазначають, що ринок жвавіше реагує на збільшення видобутку нафти в США, ніж на її скорочення країнами ОПЕК. Фактично ж перший процес може цілком стати довгостроковим, а другий – тимчасовим. І, звичайно, не забуває про відновлювані джерела енергії. Компенсування ними навіть мало частини у попиті на енергію з роками витіснить нафту та інші сировинні джерела з ринку енергоносіїв [40].

Єдине, від чого залежатиме зростання цін на нафту – стабільне зниження світових запасів нафти та нафтопродуктів. Це стане сигналом для інвесторів про те, що попит та пропозиція рухаються у напрямку встановлення балансу.

Таким чином, на перспективу можна зробити певні висновки. Скорочення пропозиції підтримуватиме ціну на певному рівні, який дещо збільшився тільки через початок війни РФ в Україні. У найближчий період ці зміни стануть ключовими факторами формування ціни на нафту. Проте підвищення ціни

позначиться зниження попиту з боку найбільших споживачів (Китай, Індія).

Світовий ринок нафти є одним із найнестабільніших серед усіх ринків. Він складається з величезної кількості країн, багатьом у тому числі нафтова галузь є основним джерелом доходу, визначальний рівень економічного розвитку. Потреби людства нафти також визначаються перспективами розвитку нафтової промисловості. І переважно ця потреба мала високі показники.

Підвищення ефективності видобутку нафти можливе за рахунок застосування таких заходів:

- застосування нових методів розробки нафтових свердловин;
- збільшення видобутку нафти із пластів за рахунок впровадження нових технологій;
- вжиття заходів на законодавчому рівні, з метою просування наукових результатів у нафтовій галузі;
- закріплена законодавчо потреба у фінансуванні реалізації та застосування нових технологій;
- капітальні вкладення та питомі експлуатаційні витрати, спрямовані на використання переважно прогресивних технологій.

Величезна кількість чинників впливає, чи визначають перспективи розвитку нафтової галузі. Основні їх: динаміка міжнародних цін; сплата податку; обсяги внутрішнього споживання нафти у різних країнах; розвиток транспортного сектора; технології у дослідженнях та розробці нових родовищ. Загалом світова ринкова ціна нафти залежатиме від рівня розвитку світової економіки та діяльності в галузі розвитку та використання альтернативних джерел енергії [35].

Підвищення ефективності нафтової галузі країни у найближчій перспективі залежить від стабільності та активізації вливання інвестицій у нафтову індустрію, що дасть змогу створити нові шляхи для економічного розвитку. З огляду на визначальне значення нафтової галузі для економіки ці

взаємозалежні завдання забезпечать позитивний результат.

Нафтові компанії розширюють коло своєї діяльності до хімічного виробництва, товарів народного споживання, що важливо, оскільки нафта в найближчій перспективі використовуватиметься не як «рідина та сировина, а як джерело вуглецю для виробництва матеріалів».

Експерти виділяють три сценарії розвитку світової економіки з урахуванням нафтового шоку:

1. Дедалі більше країн переходитимуть на відновлювані джерела енергії.
2. Світова інфляція стане дедалі більше розганятися.
3. Глобальний економічний спад.

Загалом аналітики не чекають на аномальний стрибок цін на нафту до 100 дол, або навіть 120 дол, за барель. Більшість експертних оцінок виходить із того, що поточні котирування і так досить високі, тому в 2022 р. слід очікувати або корекції нафтових цін, або, як мінімум, їхньої стабілізації на досягнутому рівні.

На рис. 2.7 представлений прогноз динаміки ціни на нафту до 2035 року.

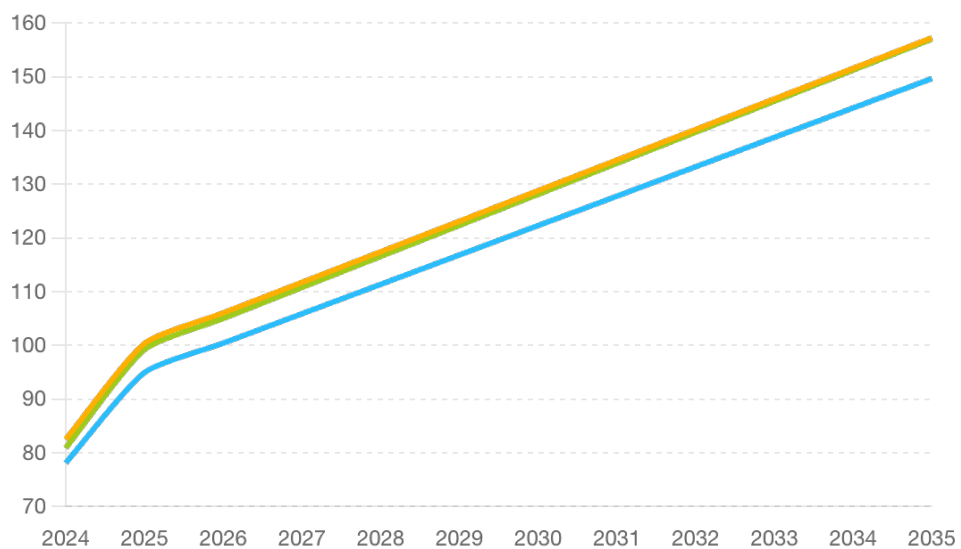

Рис. 2.7. Прогноз динаміки нафтових цін у 2024-2035 рр. (складено автором за матеріалами: [48])

Прогноз динаміки світових цін на нафту на період з 2024 по 2035 рік

свідчить про поступове зростання цін на різні сорти нафти, зокрема Brent, WTI та Dubai. Виходячи з даних, ціни на нафту Brent зростатимуть з 82,5 доларів США у 2024 році до приблизно 150 доларів США у 2035 році. Схожі тенденції спостерігаються і для нафти WTI та Dubai, що відображає загальне зростання цін на нафтовому ринку.

Однією з ключових причин такого зростання є очікуване збільшення попиту на нафту в умовах відновлення глобальної економіки після пандемії COVID-19. З підвищенням економічної активності у світі, особливо у швидко зростаючих економіках, таких як Китай та Індія, попит на енергоресурси буде продовжувати збільшуватися. Це створює передумови для зростання цін на нафту, адже зростання попиту зазвичай веде до підвищення цін, якщо пропозиція залишається стабільною або зростає повільніше.

Ще одним фактором, який впливатиме на ціни, є геополітична ситуація у ключових нафтовидобувних регіонах. Нестабільність у країнах Близького Сходу, внутрішні конфлікти та політичні ризики можуть вплинути на пропозицію нафти на світовому ринку, що призведе до зростання цін. Крім того, рішення країн ОПЕК+ щодо обсягів видобутку нафти та їх здатність дотримуватися квот також матимуть значний вплив на ринок.

Важливу роль у формуванні цін також відіграватимуть інноваційні технології та екологічні ініціативи, спрямовані на зниження залежності від викопних видів палива. З одного боку, розвиток альтернативних джерел енергії та впровадження енергоефективних технологій може обмежити зростання попиту на нафту. З іншого боку, зниження інвестицій у традиційні нафтогазові проекти через зростаючий акцент на екологічну стійкість може призвести до дефіциту пропозиції та, відповідно, зростання цін.

Таким чином, прогнознi дані на період до 2035 року вказують на те, що ціни на нафту ймовірно зростатимуть, що відображає сукупність факторів, пов'язаних з економічним зростанням, геополітикою та екологічними змінами. Це створює нові виклики та можливості для урядів, компаній та

споживачів у всьому світі, які повинні адаптуватися до мінливих умов нафтового ринку. Можна виділити наступні тенденції попиту на світовому ринку нафти:

– Нафта продовжує відігравати важливу роль у світовій енергетичній системі протягом першої половини прогнозного періоду. Очікується, що в 2035 році світовий попит на нафту залишатиметься на рівні 70-80 мільйонів барелів на день. Це вказує на те, що навіть за умов прискореного переходу до чистої енергії, нафта залишатиметься значущим джерелом енергії.

– Попит на нафту в країнах з економікою, що розвивається, загалом залишатиметься незмінним або помірно зростатиме протягом більшої частини прогнозного періоду. Це компенсується прискоренням скорочення споживання нафти в розвинених країнах. Такі протилежні тенденції відображають поступове зміщення центру тяжіння світових ринків нафти, при цьому частка країн з економікою, що розвивається, у світовому попиті на нафту зросте з 55% у 2021 році до приблизно 70% у 2050 році.

– Найбільшим фактором зниження споживання нафти є зменшення використання нафти в автомобільному транспорті. Хоча зростання добробуту та рівня життя в країнах з економікою, що розвивається, сприяє збільшенню як глобального парку транспортних засобів, так і відстаней, що проходять, це дедалі більше компенсується зростаючою ефективністю автопарку та переходом на альтернативні джерела енергії.

– Зменшення попиту на нафту в автомобільному транспорті становить більше половини скорочення загального попиту на нафту протягом прогнозного періоду. У 2030 році це значною мірою відображає вплив зростання ефективності глобального автопарку, який більш ніж удвічі перевищує перехід на альтернативні джерела енергії. До 2040 року ці два наслідки зрівняються, а до 2050 року перехід на альтернативні джерела енергії, очолюваний зростаючою електрифікацією транспортних засобів, спричинить більш ніж удвічі більший вплив на попит на нафту, ніж ефект підвищення

ефективності.

Ці тенденції вказують на складну та неоднозначну картину майбутнього нафтового ринку, де баланс між попитом і пропозицією буде залежати від широкого спектра факторів, включаючи технологічні зміни, політичні рішення та економічний розвиток різних регіонів світу. Склад глобальних запасів нафти змінюється з часом, оскільки запаси нафти в щільних нафтових масивах США зростають протягом решти цього десятиліття, після чого вони зменшуються, оскільки найбільш продуктивні місця вичерпані, а ОПЕК конкурує за збільшення своєї частки на ринку. Спостерігається стійкий спад російського виробництва.

– Запаси нафти в щільних породах США, включно з рідким природним газом (ШФЛ), зростають протягом перших 10 років або близько того прогнозу, досягнувши піку в межах 11-16 млн бар /добу на рубежі цього десятиліття за всіма трьома сценаріями. Обсяги виробництва Бразилії та Гайани також збільшаться протягом наступних 10 років або близько того, досягнувши приблизно 5 Мбіт/день і 2 Мбіт/день відповідно до середини 2030-х років.

– Російський видобуток знижується за всіма прогнозами, впавши з приблизно 11,5 млн бар. /день у 2021 році до 5,5-6,5 млн бар / день у 2035 році

– Видобувна стратегія ОПЕК реагує на зміну конкурентного середовища. ОПЕК знижує свій видобуток протягом першого десятиліття прогнозу у відповідь на зростання поставок у США та інших країнах, що не входять до ОПЕК, погоджуючись на нижчу частку ринку, щоб пом'якшити тиск на зниження цін.

На початок 2024 р. усі прогнози свідчать про зближення сьогоднішніх та ранніх прогнозів на рівні 65-75 дол. США. Погіршення прогнозу експерти Світового банку пояснюють пандемією коронавірусу та пов'язаним із нею різким зниженням ділової активності у світі. Ситуація, що склалася, безпосередньо впливатиме на попит і пропозицію сировинних товарів ще довгий час. Малоімовірно, що світовий попит найближчим часом повернеться

до позначки 100 млн барелів на добу, практична нульова.

Перегляд прогнозу Світового банку у бік зниження відбиває безпрецедентне падіння попиту нафту. Очікується, що цього року приблизно на 40% впадуть ціни і на інші енергоносії, зокрема на природний газ та вугілля [49].

Таким чином, у короткостроковій перспективі нафтові котирування продовжать бути під сильним тиском через надлишок пропозиції. Відновлення нафтових ринків навіть після війни в Україні до минулих показників може не відбутися. Перспективи розвитку нафтової промисловості безпосередньо залежить від потреб людства у цьому енергетичному ресурсі. Роль нафти падає на всі види транспорту, що відображає перехід до альтернативних, низьковуглецевих джерел енергії. У цій зміні домінує електрифікація автомобільного транспорту та біо- та водневе паливо в авіації та судноплавстві.

Висновки до другого розділу

1. Серед географічних регіонів за доведеними запасами нафти перше місце посідає Близький Схід – 47,3% світових запасів. Серед країн світу за запасами нафти лідирують Венесуела, Саудівська Аравія та Канада. Також до десяти найбільших країн за запасами нафти входять Іран, Ірак, Кувейт, ОАЕ, РФ, Лівія та Нігерія. Лідерами з видобутку нафти є Саудівська Аравія, РФ, США, Китай і Канада, на частку яких припадає близько п'ятдесяти відсотків світового видобутку. Попит на нафту визначається темпами зростання світової економіки, нафтоємністю економіки, кліматичними умовами, рівнем ефективності енергоспоживаючих технологій та відносною конкурентоспроможністю інших видів палива. Істотний вплив на світовий попит також мають рівень світових нафтових цін та промислові запаси нафти. У майбутньому зростання попиту на нафту зосереджуватиметься переважно в країнах, що розвиваються, таких як Індія та Китай, тоді як розвинені країни

продовжуватимуть скорочувати споживання нафти на користь екологічно чистих видів енергії. Ця зміна динаміки споживання створить нові виклики для нафтовидобувних країн, які змушені будуть адаптувати свою економіку до нових умов.

2. У період з 2010 по 2023 роки частка нафти у загальному кошику енергоспоживання скоротилася з 35 до 30%. Незважаючи на це, чорне золото зберігає провідну позицію. Серед географічних регіонів за споживанням нафти слід виділити Південно-Східну Азію, де попит на нафту стабільно зростає. З 2010 по 2023 рік частка країн Південно-Східної Азії у світовому споживанні нафти зросла з 30 до 37%, тоді як частка Північної Америки знизилася з 29 до 25%, а Європи – з 24 до 19%. Лідуючими країнами за споживанням нафти є США, Китай і Японія. У 2023 році понад 75% споживання нафти припало на 20 країн. Проте, з огляду на глобальні тенденції переходу до альтернативних джерел енергії, частка нафти в енергобалансі продовжуватиме зменшуватись, що сприятиме змінам у структурі світового попиту на енергоносії. Цей перехід вимагатиме значних інвестицій у нові технології та інфраструктуру, а також підтримки з боку урядів для стимулювання переходу до низьковуглецевих джерел енергії. Інвестиції в наукові дослідження та розробки, спрямовані на підвищення енергоефективності та розвиток відновлюваних джерел енергії, відіграватимуть ключову роль у забезпеченні стабільного зменшення попиту на нафту.

3. Частка нафти у загальному кошику енергоспоживання скорочується у всіх географічних регіонах, окрім Південно-Східної Азії, де попит на нафту стабільно зростає. З 2001 по 2021 рік частка країн Південно-Східної Азії у світовому споживанні нафти зросла з 28 до 35%, тоді як частка Північної Америки знизилася з 30 до 24%, а Європи – з 26 до 20%. Лідуючими країнами за споживанням нафти є США, Китай і Японія. У 2022 році понад 75% споживання нафти припало на 20 країн. Проте, з огляду на глобальні тенденції

переходу до альтернативних джерел енергії, частка нафти в енергобалансі продовжуватиме зменшуватись, що сприятиме змінам у структурі світового попиту на енергоносії. Цей перехід вимагатиме значних інвестицій у нові технології та інфраструктуру, а також підтримки з боку урядів для стимулювання переходу до низьковуглецевих джерел енергії.

3. Світовий ринок нафти є одним з найволатильніших за цінами серед усіх ринків. Перспективи зростання споживання нафти значною мірою визначатимуться ситуацією у світовій економіці, стійке зростання якої є необхідною умовою збільшення світового попиту на нафту. Майбутні темпи зростання попиту на нафту залежатимуть від того, чи зможуть країни, що розвиваються, насамперед Індія і Китай, забезпечити високі темпи економічного зростання в умовах зростання макроекономічних ризиків. Відновлення нафтових ринків навіть після війни в Україні до минулих показників може не відбутися. Перспективи розвитку нафтової промисловості безпосередньо залежать від потреб людства у цьому енергетичному ресурсі. Роль нафти зменшується у всіх видах транспорту, що відображає перехід до альтернативних, низьковуглецевих джерел енергії. У цій зміні домінує електрифікація автомобільного транспорту та використання біопалива і водневого палива в авіації та судноплаванні. Крім того, політичні рішення та екологічні ініціативи, спрямовані на скорочення викидів парникових газів, будуть мати значний вплив на майбутній попит на нафту.

ВИСНОВКИ

1. Нафта є ключовим паливно-енергетичним ресурсом. Вона використовується не лише як паливо, а й як актив, вартість якого пов'язана зі складними фінансовими процесами. Нафтова промисловість як галузь світового господарства є порівняно молодю, формально її основу відносять до кінця XIX століття. Протягом свого розвитку світовий ринок нафти трансформувалася з односегментного (ринок фізичної нафти – спотовий ринок) у двосегментний ринок (ринок фізичної та «паперової» нафти – спотовий та терміновий ринки). Ринок «паперової» нафти зародився і почав формуватися в середині 1980-х років, і на сьогодні він у багато разів перевищує за вартістю обсяги ринку фізичних поставок. Ця трансформація ринку сприяла збільшенню волатильності цін, оскільки фінансові спекуляції значно впливають на вартість нафти.

2. Система ціноутворення нафтового ринку змінювалася паралельно з еволюцією структури нафтового ринку. На зміну «довідковим» цінам, які домінували на перших етапах розвитку ринку, спочатку прийшли офіційні відпускні ціни країн ОПЕК, а потім біржові котирування. Сьогодні ціноутворення на ринку нафти прив'язане до котирувань нафтових ф'ючерсів на маркерні сорти нафти, які через системи диференціалів пропонують ціни на інші сорти. Світові ціни на нафту визначаються двома ключовими факторами – співвідношенням попиту та пропозиції та динамікою витрат. З іншого боку, на формування світової ціни впливають такі чинники як запаси нафти, динаміка видобутку, політичні події, валютні та біржові фактори. В останні роки все більший вплив на ціноутворення має розвиток альтернативних джерел енергії та глобальні кліматичні політики, спрямовані на скорочення викидів парникових газів.

3. Серед географічних регіонів за доведеними запасами нафти перше місце посідає Близький Схід – 47,3% світових запасів. Серед країн світу за запасами нафти лідирують Венесуела, Саудівська Аравія та Канада. Також до десяти найбільших країн за запасами нафти входять Іран, Ірак, Кувейт, ОАЕ, РФ, Лівія та Нігерія. Лідерами з видобутку нафти є Саудівська Аравія, РФ, США, Китай і Канада, на частку яких припадає близько п'ятдесяти відсотків світового видобутку. Попит на нафту визначається темпами зростання світової економіки, нафтоємністю економіки, кліматичними умовами, рівнем ефективності енергоспоживаючих технологій та відносною конкурентоспроможністю інших видів палива. Істотний вплив на світовий попит також мають рівень світових нафтових цін та промислові запаси нафти. У майбутньому зростання попиту на нафту зосереджуватиметься переважно в країнах, що розвиваються, таких як Індія та Китай, тоді як розвинені країни продовжуватимуть скорочувати споживання нафти на користь екологічно чистих видів енергії. Це створюватиме нові виклики для нафтовидобувних країн, які змушені будуть адаптувати свою економіку до нових умов, включаючи інвестиції у відновлювані джерела енергії та технології зниження викидів.

4. У період з 2010 по 2023 роки частка нафти у загальному кошику енергоспоживання скоротилася з 35 до 30%. Незважаючи на це, чорне золото зберігає провідну позицію. Серед географічних регіонів за споживанням нафти слід виділити Південно-Східну Азію, де попит на нафту стабільно зростає. З 2010 по 2023 рік частка країн Південно-Східної Азії у світовому споживанні нафти зросла з 30 до 37%, тоді як частка Північної Америки знизилася з 29 до 25%, а Європи – з 24 до 19%. Лідуєчими країнами за споживанням нафти є США, Китай і Японія. У 2023 році понад 75% споживання нафти припало на 20 країн. Проте, з огляду на глобальні тенденції переходу до альтернативних джерел енергії, частка нафти в енергобалансі продовжуватиме зменшуватись, що сприятиме змінам у структурі світового

попиту на енергоносії. Цей перехід вимагатиме значних інвестицій у нові технології та інфраструктуру, а також підтримки з боку урядів для стимулювання переходу до низьковуглецевих джерел енергії. Інвестиції в наукові дослідження та розробки, спрямовані на підвищення енергоефективності та розвиток відновлюваних джерел енергії, відіграватимуть ключову роль у забезпеченні стабільного зменшення попиту на нафту.

5. Світовий ринок нафти є одним з найволатильніших за цінами серед усіх ринків. Перспективи зростання споживання нафти значною мірою визначатимуться ситуацією у світовій економіці, стійке зростання якої є необхідною умовою збільшення світового попиту на нафту. Майбутні темпи зростання попиту на нафту залежатимуть від того, чи зможуть країни, що розвиваються, насамперед Індія і Китай, забезпечити високі темпи економічного зростання в умовах зростання макроекономічних ризиків. Відновлення нафтових ринків навіть після війни в Україні до минулих показників може не відбутися. Перспективи розвитку нафтової промисловості безпосередньо залежать від потреб людства у цьому енергетичному ресурсі. Роль нафти зменшується у всіх видах транспорту, що відображає перехід до альтернативних, низьковуглецевих джерел енергії. У цій зміні домінує електрифікація автомобільного транспорту та використання біопалива і водневого палива в авіації та судноплавстві. Крім того, політичні рішення та екологічні ініціативи, спрямовані на скорочення викидів парникових газів, матимуть значний вплив на майбутній попит на нафту. Розвиток технологій зберігання енергії та підвищення ефективності відновлюваних джерел енергії сприятиме зниженню залежності від нафти. Ці тенденції вказують на складну та неоднозначну картину майбутнього нафтового ринку, де баланс між попитом і пропозицією буде залежати від широкого спектра факторів, включаючи технологічні зміни, політичні рішення та економічний розвиток різних регіонів світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисова А. А. Вплив країн ОПЕК на світовому нафтовому ринку // Алея науки. 2019. № 6. С. 34-39.
2. Brent. Investing. URL: <https://ua.investing.com/commodities/brent-oil> (дата звернення: 11.03.2022).
3. Бушуєв В. В. Ціни на нафту: аналіз, тенденції, прогноз // Економіст. 2021. №8. З. 231-232.
4. Видобуток сланцевої нафти у США – понад очікування. URL: <https://www.nefteryнок.info/novosti/vidobutok-slancevo-nafti-v-ssha-zroste-do-5-msyachnogo-maksimumu--eia> (дата звернення: 22.04.2024).
5. Галлямова Д. Х. Сучасні виклики та перспективи розвитку світового ринку нафти // Управління сталим розвитком. 2019. № 2. С. 20-25.
6. Гальчинський Л.Ю. Факторний аналіз формування цін на світовому ринку нафти [Електронний ресурс] / Л.Ю. Гальчинський, І.А. Веремєнко // Економічний вісник НТУУ «КПІ». URL: <http://www.ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8265/1/421-425.pdf> (дата звернення: 22.04.2024).
7. Гамова О. В. Аналіз ціноутворення на світовому ринку нафти // Інвестиції: практика та досвід, 2021. № 19. С. 5-9.
8. Деякі члени ОПЕК+ продовжать добровільне скорочення видобутку нафти у другому кварталі. URL: https://lb.ua/world/2024/03/03/601536_deyaki_chleni_opek_prodovzhat.html (дата звернення: 22.04.2024).
9. Дімуріна Н. Є. Етапи становлення та розвитку світового нафтового ринку // Нотатки вченого. 2021. № 7. С. 32-37.
10. Євросоюз заборонив нафтопродукти з РФ: як це вдарить по доходах Кремля та що буде з цінами в Україні // Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/02/6/696758/> (дата звернення: 22.04.2024).

11. Занковський З. З. Економіко-правові аспекти організації країн експортерів нафти // Підприємницьке право. 2018. № 3. С. 65-73.
12. Ігнат'єв С. В. Основи економіки нафтогазової галузі. М.: МДІМВ-Університет, 2018. 127 с.
13. Кадзаєва З. В. Механізм ціноутворення на світовому ринку нафти // Економіка та управління: актуальні проблеми та перспективи. 2020. № 1. С. 67-70.
14. Карплюк Д. Росію відкинули на 17 років назад. Що означає нова нафтова угода ОПЕК+. URL:<https://glavcom.ua/news/rosiyu-vidkinuli-na-17-rokiv-nazad-shcho-oznachaje-nova-naftova-ugoda-opек-672539.html> (дата звернення: 22.04.2024).
15. Кваліфікаційна робота бакалавра : методичні рекомендації до виконання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Міжнародні економічні відносини», освітньо-професійної програми «Міжнародна логістика і митна справа» / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, С. А. Касьян, О. В. Ханова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. – 40 с.
16. Кірницька Т. Є. Торгівля нафтою на світовому ринку // Economics. 2019. № 1. С. 41-44.
17. Когут О.І. Економічний аналіз монополізації світового ринку нафти: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / О.І. Когут; Львівський нац.. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2015. 191 с.
18. Країни-учасниці ОПЕК. URL: https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm (дата звернення: 22.04.2024).
19. Ларіонова Є. І. Аналіз розвитку нафтогазового сектора у сучасних умовах // Статистика та економіка. 2019. № 6. С. 29-36.
20. Мазуренко В.П. Розвиток світового ринку нафтопродуктів в умовах глобалізації. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7099/7944>

(дата звернення: 22.04.2024).

21. Маркевич К. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України / Аналітична доповідь. К.: Заповіт, 2016. 118 с. URL: http://old.razumkov.org.ua/upload/2016_ENERGY-S.pdf (дата звернення: 22.04.2024).

22. Морозов І. В. Структурні наслідки двоетапного цінового шоку на світовому ринку нафти у розвиток сучасного світового господарства // Суспільство: політика, економіка, право. 2018. № 1. С. 44-47.

23. Нафта дешевшає, трейдери чекають наступного засідання ОПЕК+ // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3829567-nafta-desevsae-trejderi-cekaut-nastupnogo-zasidanna-opek.html> (дата звернення: 22.04.2024).

24. Новак М. А. Особливості ціноутворення на світовому ринку нафти / Інноваційна економіка: перспективи розвитку та вдосконалення. 2021. № 3. С. 111-116.

25. Новини ринку нафти та нафтопродуктів. URL: <http://aeaer.com.ua/category/novy-ny/novy-ny-ry-nku-nafty-ta-naftoproduktiv/> (дата звернення: 22.04.2024).

26. Перспективи ринку нафти у 2022 році. URL: <https://ua.investing.com/analysis/article-200286052> (дата звернення: 23.04.2022).

27. Пилипів Н.І. Сучасний стан і перспективи розвитку нафтопереробної галузі URL: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file> (дата звернення: 22.04.2024).

28. Річний звіт НАК «Нафтогаз України». Ринок нафти і нафтопродуктів URL: <http://annualreport2020.naftogaz.com/ua/de-mi-zaraz/rinok-nafti-i-naftoproduktiv/> (дата звернення: 22.04.2024).

29. Ружинська Т. І. Кон'юнктура світового ринку нафти як фактор фінансових ризиків// Управління ризиком. 2020. № 2. С. 3-12.

30. Рябцев Г. Причини й наслідки кризи на світовому ринку нафти та їх

значення для України URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-13.pdf> (дата звернення: 22.04.2024).

31. Савченко М.В., Біла І.В. Розвиток світового ринку нафти та нафтопродуктів в умовах військової агресії росії проти України // Економіка і організація управління, 2023. С. 23-30.

32. Світовий банк знизив прогноз цін на нафту // Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2015/09/30/561689/> (дата звернення: 22.04.2024).

33. Світовий банк прогнозує, що ціни на нафту можуть зрости до \$ 157 за барель на тлі кризи на Близькому Сході. URL: https://lb.ua/economics/2023/10/31/582050_svitoviy_bank_prognozuie_shcho_tsin_i.html (дата звернення: 22.04.2024).

34. Семенова А. Д. Конкуренція на світовому ринку нафти // Стійкий розвиток науки та освіти. 2021. № 6. С. 30-33.

35. Ціна нафти Brent // Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/oil/brent/> (дата звернення: 22.04.2024).

36. Частка ОПЕК у світових запасах нафти. URL: https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm (дата звернення: 22.04.2024).

37. Янковський І. А. Ціна на нафту марки Brent: у пошуках ефективного ринку // Економіка та банки. 2022. № 1. С. 125-134.

38. Alamgir F., Amin S. B. The nexus between oil price and stock market: Evidence from South Asia. Energy Reports, 2021. 7. P. 693-703.

39. Alamgir F., Amin S. B. The nexus between oil price and stock market: Evidence from South Asia. Energy Reports, 2021. 7. P. 693-703.

40. BP Energy Outlook 2023. URL: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/energy-outlook/bp-energy-outlook-2023.pdf> (дата звернення: 22.04.2024).

41. BP Energy Outlook 2023. URL: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/energy-outlook/bp-energy-outlook-2023.pdf> (дата звернення: 22.04.2024).
42. Busari A. O., Agboola T. O., Akintunde O. K., & Jimoh L. O. Competitiveness of Nigerian palm oil in the world market: An econometric analysis. *Journal of Agriculture and Food Sciences*, 2022. 20.1. P. 154-167.
43. Busari A. O., Agboola T. O., Akintunde O. K., & Jimoh L. O. Competitiveness of Nigerian palm oil in the world market: An econometric analysis. *Journal of Agriculture and Food Sciences*, 2022. 20.1. P. 154-167.
44. Costs & Strategic Sourcing // IHS Energy. – URL: <https://www.ihs.com/Info/cera/ihsindexes/index.html> (дата звернення: 22.04.2024).
45. Costs & Strategic Sourcing // IHS Energy. URL: <https://www.ihs.com/Info/cera/ihsindexes/index.html> (дата звернення: 22.04.2024).
46. Cross J. L., Hou C., Nguyen B. H. On the China factor in the world oil market: A regime switching approach. *Energy Economics*, 2021. 95. P. 105-119.
47. Cross J. L., Hou C., Nguyen B. H. On the China factor in the world oil market: A regime switching approach. *Energy Economics*, 2021. 95. P. 105-119.
48. Energy Outlook 2035 // BP. URL: www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/BP_World_Energy_Outlook_booklet_2013.pdf (дата звернення: 22.04.2024).
49. Energy Outlook 2035 // BP. URL: www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/BP_World_Energy_Outlook_booklet_2013.pdf (дата звернення: 22.04.2024).
50. Global oil demand to decline in 2021 as coronavirus weighs heavily on markets. International Energy Agency. URL: <https://www.iea.org/news/global-oil->

demand-to-decline-in-2021-as-coronavirus-weighs-heavily-on-markets (дата звернення: 22.04.2024).

51. Global oil demand to decline in 2021 as coronavirus weighs heavily on markets. International Energy Agency. URL: <https://www.iea.org/news/global-oil-demand-to-decline-in-2021-as-coronavirus-weighs-heavily-on-markets> (дата звернення: 22.04.2024).

52. Historical data workbook // BP. 2016. URL: [www.bp.com/content/dam/bp/excel/Energy-Economics/statistical-review-2016/BP – Statistical Review of world energy 2016 workbook.xlsx](http://www.bp.com/content/dam/bp/excel/Energy-Economics/statistical-review-2016/BP-Statistical-Review-of-world-energy-2016-workbook.xlsx) (дата звернення: 22.04.2024).

53. Hotelling, H. Economics of exhaustible resources / H. Hotelling // The Journal of Political Economy. 1931. №2. -P. 137-139.

54. Hotelling, H. Economics of exhaustible resources / H. Hotelling // The Journal of Political Economy. 1931. №2. P. 137-139.

55. OPEC brief History. URL: http://www.opec.org/opec_web/en/ (дата звернення: 22.04.2024).

56. OPEC brief History. URL: http://www.opec.org/opec_web/en/ (дата звернення: 22.04.2024).

57. Statistical Review of World Energy 2020 // BP. URL: <http://www.bp.com/statisticalreview> (дата звернення: 22.04.2024).

58. Williams J. Oil Price History and Analysis WTRG Economics / J. Williams. London. URL: <http://www.wtrg.com/prices.htm> (дата звернення: 22.04.2024).